

REVĪZIJAS GALVENO
SECINĀJUMU UN IETEIKUMU
APKOPOJUMS

Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā
izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru
izvērtējums

Rīga 2020

Latvijas Republikas
Valsts kontrole

Secinājumu un ieteikumu apkopojums

Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums

2021.gada 11.janvāris

Lietderības revīzija “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte”

Revīzija tika veikta, pamatojoties uz Valsts kontroles Otrā revīzijas departamenta 2019.gada 15.augusta revīzijas grafiku Nr. 2.4.1-34/2019

Vāka noformējumā izmantota fotogrāfija no tīmekļa vietnes: <http://depositphotos.com>, *Lady Justice, Frankfurt, Author fcarucci, ID 2579329*

Saturs

Revīzijas motivācija un tvērums	4
Galvenie secinājumi un ieteikumi	5
1. Par problēmām, kas saistītas ar vienotas izpratnes trūkumu par tiesību normu piemērošanu, neskaidrību par būtiskākajiem pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu vainas pierādīšanai	6
❖ Par vienotas izpratnes trūkumu Krimināllikuma regulējuma piemērošanā	6
❖ Par vienotas izpratnes trūkumu par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai un netiešo pierādījumu izmantošanu	11
❖ Par nepieciešamību rast risinājumus vienošanās par vainas atzīšanu un sodu plašākai izmantošanai	13
❖ Par atšķirīgu kriminālprocesa obligātuma izpratni	14
2. Par nepieciešamību vērtēt normatīvā regulējuma pilnveides iespējas ātra un efektīva pirmstiesas kriminālprocesa un iztiesāšanas sekmēšanai	15
❖ Par iespējamām nepilnībām Krimināllikuma regulējumā	15
❖ Par Kriminālprocesa likumā paredzēto iespēju nesākt un neturpināt kriminālprocesu pietiekamību	17
❖ Par Kriminālprocesa likuma regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu pilnveides nepieciešamību	19
❖ Par risinājumiem Kriminālprocesa likumā gadījumiem, ja tiesa konstatē smagāku noziedzīgu nodarījumu nekā prokurora apsūdzībā norādītā	20
❖ Par Kriminālprocesa likuma tālākas pilnveides iespējām attiecībā uz pierādījumu pārbaudes kārtību tiesā	21
❖ Par Kriminālprocesa likuma pilnveides iespējām attiecībā uz dažādu ar tiesvedības procesa norisi saistītu jautājumu organizēšanu ārpus tiesas sēdēm	23
❖ Par nepieciešamību pilnveidot normatīvo regulējumu procesuālo izdevumu piedziņai personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai	25
3. Par nepieciešamajiem risinājumiem krimināltiesiskās sistēmas attīstībai, lai kopumā mazinātu krimināltiesiskās sistēmas noslodzi un kvalificētākos resursus koncentrētu sarežģītāko un valsts intereses visbūtiskāk ietekmējošo kriminālprocesa izmeklēšanai	26
❖ Par uzraugošā prokurora atbildības palielināšanu vadošās lomas īstenošanai sarežģītu kriminālprocesa izmeklēšanā, iesaistoties jau agrīnā kriminālprocesa stadijā, sadarbībā ar izmeklētāju izlemjot par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, lietas virzību u.c. būtiskiem aspektiem	27
4. Par citiem nepieciešamajiem pasākumiem, lai procesa virzītāji dažādās kriminālprocesa stadijās varētu saņemt kvalificētu ‘tehnisku’ un konsultatīvu atbalstu	30
Termini un skaidrojumi	34
Atsauces	35

Revīzijas motivācija un tvērums

Latvijā jautājums par tādu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu un iztiesāšanu, kas ietekmē ekonomiskos procesus valstī un tautsaimniecību kopumā, aizvien ir ļoti aktuāls, kaut gan nepieciešamība uzlabot šādu noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu un iztiesāšanu jau ilgstoši ir atbildīgo iestāžu dienaskārtībā.

To, ka Latvijā ir ilgstoši nerisinātas problēmas kriminālprocesu izmeklēšanā Valsts kontrole konstatēja 2017.gada revīzijā par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā¹, pēc tam vairākas reizes vērstoties² valdībā par nepieciešamību veikt kompleksu izvērtējumu un pilnībā apzināt kriminālprocesa izmeklēšanas uzraudzības efektivitāti kavējošos faktorus un noteikt risinājumus situācijas uzlabošanai, tajā skaitā izvērtēt, vai Kriminālprocesa likuma regulējumā noteiktais kompetences sadalījums starp izmeklētāju un uzraugošo prokuroru ir Latvijas situācijā optimālākais, lai nodrošinātu efektīvu, mērķtiecīgu, ātru un ekonomisku pirmstiesas izmeklēšanu.

Reaģējot uz Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komitejas (*Moneyval*) 5.novērtēšanas kārtas 2018.gada ziņojumā norādītajiem trūkumiem un uzraudzības statusa noteikšanu Latvijai, 2019.gada septembrī Saeima tiesību aizsardzības iestāžu spēju ekonomisko un finanšu noziegumu atklāšanā un izmeklēšanā stiprināšanu noteica par prioritāti valsts ekonomikai radītā apdraudējuma novēršanai³.

Vēl pirms tam, Ministru kabineta 2019.gada 25.jūnija sēdē, tika izskatīts Tieslietu ministrijas sagatavotais informatīvais ziņojums⁴, kura mērķis bija valdības līmenī izlemt jautājumu par turpmākajiem soļiem tiesībsargājošo iestāžu un tiesu varas darbības uzlabošanai ekonomisko noziegumu efektīvākai apkarošanai. Minētajā sēdē Ministru kabinets pieņēma lēmumu aicināt Valsts kontroli izvērtēt iespēju veikt revīziju par faktoriem, kas ietekmē efektīvu kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu.

Ņemot vērā Valsts kontroles līdz šim veikto darbu un valdības iniciatīvas atbilstību Valsts kontroles darba prioritātēm, kā arī saskatot, ka aizvien pēc būtības netiek risinātas tādas problēmas kā, piemēram, Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma atšķirīgas interpretācijas iespējas un neskaidrības tā piemērošanā, kā arī problēmas, kas saistītas ar kriminālprocesu pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzību, Valsts kontrole veica šo revīziju.

Lietderības revīzijas “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanas un iztiesāšanas efektivitāte” ietvaros tika vērtēti šādi jautājumi:

- 1) Vai pirmstiesas kriminālprocesa stadijā ir novērsti visi kavējošie faktori iespējami ātrai un kvalitatīvai noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanai un kriminālvajāšanai? Vai krimināllietu iztiesāšanas stadijā ir novērsti visi ātru un kvalitatīvu noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā iztiesāšanu kavējošie faktori? Vai Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma regulējums ir pietiekami skaidrs, nav atšķirīgi interpretējams un nerada šķēršļus to piemērošanā, kā arī nodrošina iespējami ātru un efektīvu pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu? Vai prokurora uzraudzība sekmē kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā efektīvu, iespējami ātru un kvalitatīvu pirmstiesas izmeklēšanu un virzību? – sagatavots revīzijas ziņojums “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums”;

- 2) Vai Latvijas Republikas Prokuratūras (turpmāk tekstā – Prokuratūra) vieta un loma valsts institūciju sistēmā nodrošina nepieciešamos priekšnoteikumus efektīvai prokuratūras funkciju izpildei? Vai Prokuratūras vadības funkciju īstenošana nodrošina efektīvu normatīvajā regulējumā noteikto prokuratūras funkciju izpildi? – sagatavots revīzijas ziņojums “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?”;
- 3) Vai ir radīti priekšnoteikumi kriminālprocesa digitalizēšanai, lai risinātu problēmas, kuras rada dokumentu aprīte papīra formā un padarītu efektīvākus izmeklēšanas un tiesvedības procesus, un vai “e-lietas” projekta vadība ir efektīva, saprotama un izsekojama? – sagatavots revīzijas ziņojums “E-lietas programmas vadības risku izvērtējums”.

Efektīvu kriminālprocesa virzību kavējošie faktori tika vērtēti pirmstiesas izmeklēšanas iestādēs (Valsts policijas Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvaldē, Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.birojā, Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā, Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu un muitas policijā), kā arī Prokuratūrā un tiesās. Noslēdzoties šim ļoti apjomīgajam un intensīvajam darbam, Valsts kontroles vērtējums, secinājumi un ieteikumi ir ietverti revīzijas ziņojumā “Noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošo faktoru izvērtējums”.

Galvenie secinājumi un ieteikumi

Neraugoties uz to, ka noziedzīgo nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšana un iztiesāšana ir atzīta par valsts prioritāti, tomēr nevar apgalvot, ka šīs kategorijas noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanas efektivitāte pēdējos gados būtu augusi. Visās revīzijas izlasē iekļautajās izmeklēšanas iestādēs šīs specifikas kriminālprocesa uzkrājums pēdējos trīs gados lielākoties nav mazinājies un arī šīs kategorijas lietu iztiesāšana aizvien ieilgst:

- ❖ *par optimālu laiku šīs specifikas kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanas pabeigšanai vairumā gadījumu būtu uzskatāmi⁵ trīs gadi no kriminālprocesa uzsākšanas, bet no revīzijas apjomā iekļauto izmeklēšanas iestāžu lietvedībā esošajiem kriminālprocesiem uz 2020.gada sākumu 63% kriminālprocesa bija vecāki par trīs gadiem un ievērojama daļa no tiem ir uzsākti pirms vairāk nekā 10 gadiem (t.i. uzsākti laika posmā no 2005. līdz 2009.gadam);*
- ❖ *no revīzijas izlasē iekļautajām 27 krimināllietām, kas 2020.gada augustā vēl atradās iztiesāšanā 56% kriminālprocesi ir uzsākti pēdējo septiņu gadu laikā, savukārt 44% kriminālprocesi ir vecāki par septiņiem gadiem un četros no tiem krimināltiesiskās attiecības nav noregulētas jau 12 gadus.*

Prokurori ir tie, kas pēc savas pārliecības ceļ valsts apsūdzību (pat, ja izmeklētājs ir pārliecināts, ka pierādījumi ir pietiekami un virza kriminālprocesi kriminālvajāšanas uzsākšanai, prokurora kompetencē ir izlemt – vai ir ceļama apsūdzība, vai kriminālprocess ir atgriežams izmeklēšanas iestādei izmeklēšanas turpināšanai, vai arī kriminālprocess ir izbeidzams), un arī tiesā pierādīšanas pienākums ir prokuroram kā valsts apsūdzības uzturētājam⁶, uz kuru pamatā gulstas visu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu t. s. galīgais pierādīšanas pienākums. Turklāt tiesa ir ierobežota mainīt prokurora celtās un uzturētās apsūdzības saturu vai robežas – tiesa var atzīt par pierādītiem no apsūdzības atšķirīgus noziedzīgā nodarījuma faktiskos apstākļus, ja ar to nepasliktinās apsūdzētā stāvoklis un netiek pārkāptas viņa tiesības uz aizstāvību⁷.

Tāpat ir acīmredzami, ka krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšana iespējami ātrā un efektīvā veidā ir atkarīga galvenokārt no pirmstiesas kriminālprocesa efektivitātes, kā arī valsts apsūdzības un tās uzturēšanas kvalitātes tiesā kopumā. Atsevišķus risināmus jautājumus Valsts kontrole saredz arī attiecībā uz dažādu ar tiesvedības procesa norisi saistītu jautājumu organizēšanu.

Šajā revīzijā plaši analizēti apstākļi, kas ietekmē gan pirmstiesas kriminālprocesa, gan iztiesāšanas efektivitāti. Lai arī pašā sistēmā – izmeklēšanas iestādēs, Prokuratūrā un tiesās – bieži izmeklētāju un prokuroru noslodze tiek uzskatīta kā galvenais iemesls kriminālprocesa ieilgšanai, tas nav vienīgais faktors. Noslodze veidojas citu nerisinātu jautājumu rezultātā. Par būtiskākajiem Valsts kontroles ieskatā ir uzskatāmi tomēr tie faktori, kas ir saistāmi ar tiesību normu piemērošanu gan attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu kvalificēšanu, gan vienotas izpratnes trūkumu par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Būtiskākos risināmos jautājumus Valsts kontrole saskata četros virzienos:

- novēršot problēmas, kas saistītas ar vienotas izpratnes trūkumu par tiesību normu piemērošanu, neskaidrību par būtiskākajiem pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu vainas pierādīšanai;
- izvērtējot normatīvā regulējuma pilnveides iespējas ātra un efektīva pirmstiesas kriminālprocesa un iztiesāšanas sekmēšanai;
- rodot risinājumus krimināltiesiskās sistēmas attīstībai, lai kopumā mazinātu krimināltiesiskās sistēmas noslodzi un kvalificētākos resursus koncentrētu sarežģītāko un valsts intereses visbūtiskāk ietekmējošo kriminālprocesa izmeklēšanai;
- veicot pasākumus, lai procesa virzītāji dažādās kriminālprocesa stadijās varētu saņemt kvalificētu ‘tehnisku’ un konsultatīvu atbalstu.

1. Par problēmām, kas saistītas ar vienotas izpratnes trūkumu par tiesību normu piemērošanu, neskaidrību par būtiskākajiem pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu vainas pierādīšanai

❖ Par vienotas izpratnes trūkumu Krimināllikuma regulējuma piemērošanā

Likuma normu skaidrībai, vienotai izpratnei un vienādi piemērošanai attiecībā uz visām personām ir īpaši būtiska nozīme krimināltiesībās, ņemot vērā to, ka kriminālatbildība ir personas tiesības visbūtiskāk ierobežojošais tiesiskais līdzeklis⁸. Piemērotājiem neskaidras un dažādi interpretējamas normas esamība var radīt situācijas, ka par attiecīgajiem Krimināllikumā paredzētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem vainīgās personas netiek sauktas pie kriminālatbildības, un attiecīgi tiek kavēta krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšana, tiesiskās vienlīdzības principa, tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošana, soda mērķa sasniegšana u.c. Tāpat arī, pastāvot piemērotājiem neskaidrai normai, tā var tikt pārmērīgi paplašināti interpretēta, un attiecīgi veltīti resursi tādu kriminālprocesa izmeklēšanai un virzībai, kuros tālākā to gaitā tiek konstatēts, ka tam nav pamata.

Revīzijā veiktajās intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem, prokuroriem un tiesnešiem noskaidrots, ka kriminālprocesī par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā uzskatāmi par īpaši specifiskiem un sarežģītiem, tajos ir būtiska sapratne par dažādiem specifiskiem jautājumiem, piemēram, par dažādiem finanšu, banku darbības, grāmatvedības jautājumiem, dažādu nodokļu specifisko regulējumu, maksātnešpējas procesa īpatnībām, komercprakseī neraksturīgu rīcību un darījumiem, dažāda veida civiltiesiskiem darījumiem, to

Vienotas izpratnes trūkums par Krimināllikuma normu piemērošanu veicina nepabeigto kriminālprocesu uzkrājuma un noslodzes palielināšanos

slēgšanu u.c. Šo jautājumu izprašana ir būtiska lietas faktisko apstākļu izvērtēšanai, lai pareizi kvalificētu nodarījumu⁹.

Gandrīz visi izmeklētāji un to tiešie priekšnieki, prokurori un tiesneši, kuri revīzijas ietvaros intervēti¹⁰ par jautājumiem saistībā ar pirmstiesas izmeklēšanu un iztiesāšanu kavējošajiem faktoriem un par problēmām kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, atzina, ka nav vienotas izpratnes un pietiekamas skaidrības par pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamo pierādījumu kopumu dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā. Visbiežākais iemesls viedokļu atšķirībām starp izmeklētājiem un prokuroriem šajos kriminālprocesos ir par pierādījumu pietiekamību un nepieciešamo pierādījumu kopumu. Tāpat arī pašu prokuroru vidū mēdz būt atšķirīgi viedokļi pat viena kriminālprocesa ietvaros, piemēram, gadījumos, ja kriminālprocesā nomainās uzraugošais prokurors.

Pat tad, ja Krimināllikuma norma teorētiski šķiet skaidra, praksē nereti rodas problēmas tās piemērošanā, jo ir atšķirīgi viedokļi un trūkst skaidrības par to, kā konkrētajā gadījumā tā izpaužas, un līdz ar to – pēc kuras normas konkrētajā gadījumā nodarījums kvalificējams, kas ir pierādāmie apstākļi un ar kādiem pierādījumiem ir pietiekami personas vainas pierādīšanai.

Kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ir būtiska sapratne par specifiskiem un sarežģītiem jautājumiem

Minētais izriet arī no revīzijā piesaistīto ekspertu vērtējumiem par izlasē iekļautajiem izbeigtajiem kriminālprocesiem un kriminālprocesiem, kur ir pieņemts attaisnojošs spriedums – viedokļu atšķirības par pierādījumu pietiekamību, kvalificējamo Krimināllikuma normu un par pierādāmajiem apstākļiem ir bijušas viens no iemesliem, kādēļ kriminālprocess ir ieildzis, ir izbeigts, vai arī tajā ir pieņemts attaisnojošs spriedums.

Kopumā revīzijā izlasē iekļautajos izbeigtajos kriminālprocesos saskaņā ar ekspertu sniegto viedokli:

- ❖ vismaz 69% gadījumu konstatējams vienotas izpratnes trūkums (izmeklētāju un prokuroru, vai prokuroru vidū, vai starp prokuroru un tiesu);
- ❖ vismaz 37% gadījumu konstatējamas pieļautas kļūdas normu piemērošanā vai nepietiekama izpratne par pierādāmajiem apstākļiem konkrētā noziedzīga nodarījuma sastāva konstatēšanai.

Tādējādi vienotas prakses un izpratnes trūkums par Krimināllikuma normu piemērošanu veicina ne tikai kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ieilgšanu, bet arī tādu situāciju rašanos, ka līdzīgos vai salīdzināmos apstākļos vienā gadījumā personas tiek sauktas pie kriminālatbildības, citā – netiek.

Krimināllikums tiek
piemērots atšķirīgi –
līdzīgos gadījumos
pārkāpējs var tikt gan
sodīts, gan attaisnots

Valsts kontroles ieskatā ir jārod risinājumi, lai pēc iespējas mazinātu tādu gadījumu skaitu, kad kriminālprocesi ieilgst vai tiek izbeigti vienotas izpratnes trūkuma par Krimināllikuma normu

piemērošanu dēļ (kas katra noziedzīga nodarījuma finanšu un ekonomikas jomā gadījumā ir būtiskākie pierādāmie apstākļi, nepieciešamo pierādījumu kopums, izmantojamās pierādīšanas metodes u.c.). Kriminālprocesa ieilgšana ne tikai kavē krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma iespējami ātru panākšanu, tā arī veicina nepabeigto kriminālprocesu uzkrājuma un līdz ar to noslodzes palielināšanos.

Lai veidotu vienotu tiesību piemērotāju izpratni par dažādu Krimināllikuma normu piemērošanu un sekmētu vienādu, konsekventu to piemērošanu, cita starpā ņemot vērā to plašo spektru, kā var izpausties atsevišķu veidu noziedzīgi nodarījumi finanšu un ekonomikas jomā (piemēram, krāpšanas, piesavināšanās, izvairīšanās no nodokļu un tiem pielīdzināto maksājumu nomaksas, noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana, dažādi noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā u.c.), ir nepieciešamas gan vadlīnijas un prakses apkopojumi, gan kopīgi pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi. Vienprātība par to, kas ir nepieciešams personas vainas pierādīšanai tiesā, sekmētu mērķtiecīgu, iespējami ātru un ekonomisku procesa virzību kopš izmeklēšanas uzsākšanas.

Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka regulāra pieredzes apmaiņa un pasākumi vienotas izpratnes veicināšanai un prakses vienādošanai attiecībā uz noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā un problēmjaudājumiem nenotiek ne tikai kopīgi izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem. Šādi regulāri pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi nenotiek arī visu tiesnešu un visu prokuroru vidū, piemēram, starp dažādām Prokuratūras struktūrvienībām, lai gan ne tikai specializēto prokuratūras struktūrvienību (Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētās prokuratūras, Finanšu un ekonomisko noziegumu izmeklēšanas prokuratūras) prokurori veic izmeklēšanas uzraudzību, kā arī ceļ un uztur valsts apsūdzību kriminālprocesos par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Gandrīz visi revīzijā intervētie izmeklētāji, prokurori un tiesneši atzina, ka pietrūkst un būtu ļoti nepieciešami pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi, prakses apkopojumi un vadlīnijas par dažādiem noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā veidiem, par to izmeklēšanu, pierādāmajiem apstākļiem un tam nepieciešamajiem pierādījumiem, par raksturīgākajām kļūdām un aspektiem, kam nepieciešams pievērst uzmanību u.tml. Tās intervēto ieskatā būtu palīdzošas gan katram procesa virzītājam ātrākai un mērķtiecīgākai procesa virzībai, gan vienādotu izpratni visu piemērotāju vidū.

Revīzijā konstatētais ļauj secināt, ka vislielākās neskaidrības un grūtības piemērošanā rada Krimināllikuma normas¹¹, kas paredz personu saukšanu pie kriminālatbildības par krāpšanu; piesavināšanos; izvairīšanos no nodokļu un tiem pielīdzināmo maksājumu nomaksas; par

politiskās organizācijas (partijas) vai politisko organizāciju (partiju) apvienības nelikumīgu finansēšanu, starpniecību nelikumīgā finansēšanā, nelikumīga finansējuma pieņemšanu un izpīšanu; par dienesta pilnvaru pārsniegšanu, dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošanu, valsts amatpersonas bezdarbību, valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšanu, joprojām (neraugoties uz veiktajiem pasākumiem) arī par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu.

Vienlaikus jāatzīmē, ka tiesību piemērotāju vidū viedokļi dalījās par to, kuru Krimināllikuma normu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā piemērošanai praksē visbiežāk rodas neskaidrības, ir dažādas interpretācijas iespējas un atšķirīgi viedokļi.

Tas atkarīgs no tā, cik bieži nākas saskarties jeb cik liela ir pieredze konkrēto normu piemērošanā izmeklētājam, prokuroram un tiesnesim, kā arī no tā, kādā jomā konkrētā Krimināllikuma norma jāpiemēro (piemēram, krāpšana nodokļu lietās vai krāpšana saistībā ar valsts amatpersonas rīcību dienestā). Šeit saskatāma arī specializācijas nozīme.

Revīzijā arī gūts apliecinājums tam, ka sistēmā ir uzkrāta ievērojama pieredze un zināšanas, kuru veiksmīgai izmantošanai ir jārada atbilstošs formāts, piemēram, Valsts policijas ENAP un VID Nodokļu un muitas policijas izmeklētāju vidū ir tādi, kas uzkrājuši ilgstošu pieredzi par konkrēta veida noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanu, kas būtu vērtīga citiem izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem.

Priekšnoteikumi pieredzes
apmaiņai, lai veicinātu un
vienādotu izpratni
Krimināllikuma normu
piemērošanā, ir – sistēmā ir
uzkrāta citiem vērtīga
pieredze un zināšanas

Vienlaikus Valsts kontroles veiktā analīze liecina, ka ir virkne Krimināllikuma pantu, kas paredz kriminālatbildību par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā un kas tiek piemēroti ļoti reti, piemēram, par tirgošanos ar ietekmi, par neatļautu piedalīšanos mantiskos darījumos, par komerciālo uzpirkšanu, par valsts amatpersonai noteikto ierobežojumu pārkāpšanu¹². Revīzijā veiktajās intervijās daļa izmeklētāju, tiesnešu un prokuroru pauda viedokli par to, ka, visticamāk, minētos noziedzīgos nodarījumus ir grūti konstatēt un, iespējams, netiek ziņots par tādiem. Savukārt daļa intervēto atzina, ka šo pantu piemērošana nav iedzīvināta praksē un netiek mēģināts saskatīt šo pantu sastāvu, tika minēti arī piemēri, kad vienotas izpratnes trūkuma dēļ kriminālprocesī par minētajiem noziedzīgiem nodarījumiem ir izbeigti.

Praksē ir konstatējams labs piemērs tam, ka ar dažāda veida pasākumiem (identificējot nepieciešamību grozīt normatīvo regulējumu un veicot nepieciešamās izmaiņas, organizējot piemērotāju dažāda veida praktiskas apmācības, izstrādājot vadlīnijas, tipoloģijas, kas vērstas uz paraugprakses veidošanu u.c.) ir iespējams iedzīvināt Krimināllikuma normas piemērošanu – pasākumi Krimināllikuma 195.panta (noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšana) piemērošanas praksē veicināšanai. Ar veiktajiem pasākumiem ir būtiski palielinājies ne tikai uzsākto kriminālprocesu skaits par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, bet arī kriminālvajāšanai un iztiesāšanai nodoto kriminālprocesu par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu skaits (2019.gadā salīdzinot ar 2018.gadu par 46 kriminālprocesiem jeb 230% pieaudzis kriminālvajāšanas uzsākšanai nodoto un par 36 jeb 156,5% iztiesāšanai nodoto skaits¹³). Vienlaikus revīzijā konstatēts, ka, lai arī ir panākts uzlabojums Krimināllikuma 195.panta piemērošanā praksē, aizvien arī par šī panta piemērošanu praksē nav pietiekamas izpratnes izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu vidū, un pasākumi izpratnes un vienotas prakses veidošanai tiek turpināti.

Valsts kontroles ieskatā, iespējams, arī citu iepriekš minēto Krimināllikuma pantu, kas paredz kriminālatbildību par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā un kas tiek piemēroti ļoti reti, aktīvākai piemērošanai praksē ir nepieciešamas vadlīnijas, apmācības un citi pasākumi, lai gadījumos, kad ir noticis šajos pantos paredzētais nodarījums, tas atbilstoši tiktu konstatēts un vainīgās personas sauktas pie kriminālatbildības. Lai noteiktu piemērotākos risinājumus, vispirms būtu nepieciešams veikt padziļinātu izpēti par to, kādēļ

Par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem paredzētā kriminālatbildība netiek piemērota – jāveic pasākumi, lai iedzīvinātu piemērošanas praksi

pēc minētajiem pantiem nodarījumi tiek kvalificēti ļoti reti (piemēram, veicot detalizētāku izmeklētāju un prokuroru aptauju, veicot sabiedrības attieksmes izpēti, meklējot iemeslus tam, kādēļ netiek ziņots par šiem noziedzīgiem nodarījumiem, veicot lietas materiālu izpēti kriminālprocesos, kuros nodarījumi bijuši kvalificēti pēc šiem Krimināllikuma pantiem un kuri izbeigti pirmstiesas kriminālprocesā vai tajos stājies spēkā tiesas nolēmums, kā arī, iespējams, kriminālprocesos par pēc sastāva līdzīgiem noziedzīgiem nodarījumiem u.c.).

Valsts kontroles ieskatā, lai rastu piemērotākos risinājumus Krimināllikuma normu vienveidīgas, konsekventas prakses veidošanai un piemērošanai, būtu jāveido rīcības mehānisms, kā identificēt tos noziedzīgos nodarījumus, t.i. attiecīgās Krimināllikuma normas, attiecībā uz kurām nav pietiekamas skaidrības piemērošanai, kuras praksē tiek interpretētas dažādi, vai ir citas problēmas piemērošanā, kā arī lai identificētu, vai neskaidrības un piemērošanas problēmas ir visu piemērotāju vidū, vai, piemēram, tās ir raksturīgas tikai atsevišķu izmeklēšanas iestāžu kriminālprocesos, vai atsevišķos reģionos izmeklētājiem un prokuroriem u.tml. Tā rezultātā būtu iespējams konstatēt, par kuriem jautājumiem ir nepieciešamas tikai prokuroru mācības, par kuriem nepieciešami kopēji pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi ar izmeklētājiem vai kopīgi prokuroriem, izmeklētājiem un tiesnešiem, par kuriem nepieciešamas vadlīnijas u.tml.

Valsts kontrole iesaka – lai nodrošinātu Krimināllikuma normu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā vienveidīgas, konsekventas prakses veidošanu un piemērošanu, Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros rast atbilstošākos risinājumus

- (1) pastāvīgai un sistemātiskai Krimināllikuma normu identificēšanai, kuru piemērošanā praksē ir problēmas;*
- (2) prokuroriem un izmeklētājiem praksē piemērojamu vadlīniju, prakses apkopojumu ar praktiskiem paraugiem u.c. izstrādāšanai un arī normatīvā regulējuma pilnveidei vienotas izpratnes un prakses sekmēšanai problemātisko normu piemērošanā (sākot ar revīzijas laikā identificētajām Krimināllikuma normām – 177., 179., 193., 193.¹, 195., 195.¹, 215., 218., 288.², 288.³, 288.⁴, 317., 318., 319., 325.pants, par ko nav vienprātības, pietiekamas skaidrības un to piemērošanas praksē rodas problēmas);*
- (3) regulārai pieredzes apmaiņas pasākumu par problēmjautājumiem konkrētām tiesību normu piemērotāju mērķauditorijām organizēšanai.*

Valsts kontroles vērtējumā nepieciešams izveidot mehānismu ne tikai problemātisko Krimināllikuma normu dažādās piemērotāju mērķauditorijās apzināšanai, bet arī mehānismu tam, kā, balstoties uz prakses, tiesas spriedumu un juridiskās literatūras u.c. izpēti par Krimināllikuma

normām, kuru piemērošanas praksē ir problēmas, notiek piemērojamo vadlīniju un piemērojamās prakses dokumentu izstrāde, saskaņošana un apstiprināšana.

Vienotas prakses un izpratnes veidošanā kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā būtiska loma ir tieši Prokuratūrai, ņemot vērā prokuroram noteiktās funkcijas – gan pirmstiesas izmeklēšanas uzraudzība, gan kriminālprocesu izmeklēšana, gan valsts apsūdzības celšana un uzturēšana tiesā, turklāt prokuroru kompetencē likumā¹⁴ noteiktajos gadījumos ir arī personas atzīšana par vainīgu un soda noteikšana, sastādot priekšrakstu par sodu. Arī tiesību zinātnieku publikācijās¹⁵ ir uzsvērts prokurora kā procesa virzītāja pienākums un būtiskā loma nodrošināt vienādu likuma normu piemērošanu un vienveidīgas prakses veidošanu kriminālprocesos, lai īstenotu Latvijas Republikas Satversmes 91.pantā deklarēto, ka visi ir vienādi likuma un tiesas priekšā.

Tādējādi Prokuratūrai būtu jāuzņemas vadošā loma gan attiecībā uz Krimināllikuma normu piemērošanas problēmu identificēšanu, gan vienveidīgas izpratnes un piemērošanas prakses veidošanu pirmstiesas kriminālprocesā. Prokuratūrā šim nolūkam ir pieejama būtiska informācija par normu piemērošanas praksi un problēmām, lai, nepieciešamības gadījumā pieaicinot, piemēram, konkrētu jomu ekspertus, tiesību zinātniekus, definētu prokuroriem un izmeklētājiem piemērojamas vadlīnijas, sagatavotu prakses apkopojumus ar labās prakses piemēriem un izskaužamo, kļūdaino praksi u.c.

❖ Par vienotas izpratnes trūkumu par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai un netiešo pierādījumu izmantošanu

Kriminālprocesa likums paredz pierādīšanas standartu – pierādīšanas priekšmetā ietilpstošie apstākļi uzskatāmi par pierādītiem, ja pierādīšanas gaitā izslēgtas jebkādas saprātīgas šaubas par to esamību vai neesamību¹⁶. Par to, kā interpretējamas “saprātīgas šaubas”, to saturu un sliekšni attiecībā uz pierādījumu kopumu, tiesību piemērotāju vidū ir atšķirīgi viedokļi. Tomēr katrā konkrētā gadījumā valsts apsūdzības celšanai un uzturēšanai tiesā pierādīšanas standarts ir jāpiepilda ar saturu – prokuroram ir jāspēj pamatot, kādēļ ar iegūto pierādījumu kopumu ir pietiekami vainas pierādīšanai, un pamatojumu atbilstoši izklāstīt.

Kā jau iepriekšējā nodaļā norādīts, praksē viens no biežākajiem iemesliem viedokļu atšķirībām starp izmeklētāju un prokuroru, prokuroru un tiesu, kā arī pašu prokuroru vidū ir par pierādījumu pietiekamību un vainas pierādīšanai nepieciešamo pierādījumu kopumu – ko viens prokurors uzskata par pietiekamu pierādījumu kopumu, cits prokurors par nepietiekamu, kas noved pie tā, ka pie līdzīgiem apstākļiem vienā gadījumā tiek celta apsūdzība un tiek nodotas personas tiesāšanai, citā gadījumā – pirmstiesas kriminālprocesa stadija ieilgst vai arī kriminālprocess pat tiek izbeigts.

Līdz ar to nepieciešamība attīstīt vienotu praksi pastāv ne tikai krimināltiesību, bet arī kriminālprocesuālā regulējuma piemērošanā. Vadlīnijas, skaidrojumi un prakses apkopojumi par dažāda veida noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kā arī pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi ir būtisks priekšnoteikums tam, lai veidotu vienotu izpratni par raksturīgiem pierādāmajiem apstākļiem un nepieciešamajiem pierādījumiem,

Joprojām nav saprasts, ko nozīmē pierādījumu pietiekamība pārkāpēja vainas pierādīšanai

metodēm dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā gadījumā un tādējādi mazinātu viedokļu atšķirības par nepieciešamo pierādījumu kopumu un pierādījumu pietiekamību.

Ievērojot pierādījumu pietiekamības jautājuma būtisko nozīmi attiecībā uz krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu un kriminālprocesa ieilgšanu, revīzijā tika piesaistīta eksperte¹⁷, lai sniegtu viedokli par Kriminālprocesa likuma regulējuma skaidrību un pietiekamību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību. Revīzijā gūts apliecinājums¹⁸, ka Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā nav nepieciešamas izmaiņas ne attiecībā uz pierādīšanas standartu, ne pierādīšanas priekšmetu. Attiecībā uz pierādīšanas priekšmeta noteikšanu arī eksperte saskata, ka prakses efektivizēšanas nolūkā būtu iespējama un veicināma vadlīniju izstrāde par tipiskiem pierādāmiem apstākļiem un saistītiem faktiem noteiktu kategoriju lietās, kā arī par tipiskiem palīgfactiem, kam pievēršama uzmanība, izvērtējot pierādījumu izmantošanas iespējamību/neiespējamību kriminālprocesā.

Revīzijā intervētie tiesneši vērsa uzmanību uz apsūdzību kvalitāti kā vienu no būtiskiem noziedzīgu nodarījumu ekonomikas un finanšu jomā iztiesāšanu un taisnīga noregulējuma panākšanu kavējošajiem faktoriem. Intervijās vairums tiesnešu norādīja, ka nereti apsūdzības nav pietiekami konkrētas un skaidras, no tām nav saprotams, kā tieši konkrētajā gadījumā izpaudies noziedzīgais nodarījums, kādā veidā ar iegūtajiem pierādījumiem tiek pierādīts katrs no pierādāmajiem apstākļiem un attiecīgi konkrētās personas vaina konkrētā nodarījuma izdarīšanā. Arī nekvalitatīvām un neskaidrām apsūdzībām viens no iemesliem ir vienotas izpratnes trūkums par pierādīšanas priekšmetu konkrētās specifikas noziedzīgo nodarījumu kriminālprocesos.

Tāpat revīzijā intervētie tiesneši atzina, ka nereti apsūdzības neatbilst tiesu praksē definētajam, ka *“(..) apsūdzībai jābūt tādai, lai apsūdzētā persona varētu zināt ne tikai par kāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tā tiek apsūdzēta, bet arī kādas konkrēti un kādos apstākļos izdarītas darbības tai tiek inkriminētas uzrādītās apsūdzības ietvaros, un šis nosacījums ietver sevī arī prasību par apsūdzības konkrētību. Apsūdzībai jābūt tādai, kas pilnībā ļauj izprast tās būtību, nemeklējot papildu izskaidrojumus krimināllietas materiālos”*¹⁹.

Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka prasmei gatavot argumentētu pamatojumu ar uztveramu un konkrētu pierādāmo apstākļu un pierādījumu kopuma analīzi ir izšķiroša nozīme, taču tam nav pievērsta pietiekama vērība, t.i., šīs prasmes attīstīšanai prokuroru vidū, uz kuriem kā apsūdzības uzturētājiem gulstas visu pierādīšanas priekšmetā ietilpstošo faktu t. s. galīgais pierādīšanas pienākums, ja vien citas likuma normas neparedz ko citu, ar pierādīšanas standartu “ārpus šaubām”²⁰.

Valsts kontrole saskata nepieciešamību pēc kvalitatīvas apmācības, kā arī paraugu un skaidrojumu izstrādes prokuroriem, lai attīstītu prasmi formulēt argumentētu pamatojumu ar uztveramu un konkrētu pierādāmo apstākļu un pierādījumu kopuma analīzi, no kā ir saprotams lēmuma pieņemšanas pamatojums.

Būtisks risināmais jautājums ir arī zināšanu un izpratnes par netiešo pierādījumu izmantošanu pierādīšanā attīstīšana. Lai arī noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā pierādīšanā netiešajiem pierādījumiem ir aizvien lielāka un pat izšķiroša

Pierādījumu iegūšanā
neprotam sasaistīt faktus;
neizmantojam arī netiešos
pierādījumus

nozīme²¹, tomēr izmeklētājiem, prokuroriem un tiesnešiem nav pietiekamas zināšanas un izpratne par netiešo pierādījumu izmantošanu un tie praksē netiek pietiekami plaši izmantoti (t.i. visos gadījumos, kad iespējams).

Vienotas izpratnes par netiešo pierādījumu izmantošanu sekmēšanai un iespējami plašai to izmantošanai (līdzīgi kā par Krimināllikuma normu piemērošanas problēmām) nepieciešams rast risinājumus sistemātiskiem izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu pieredzes apmaiņas pasākumiem un mācībām par netiešajiem pierādījumiem un to izmantošanu pierādīšanā, metodēm to iegūšanai un nostiprināšanai, ņemot vērā noziedzībā izmantoto metožu nepārtraukto attīstību.

Valsts kontrole iesaka – izvērtēt un rast Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros atbilstošākos risinājumus vienotas izpratnes un prakses sekmēšanai par pierādījumu pietiekamību, piem., kā interpretējamās “saprātīgas šaubas”, to saturs un sliekšnis attiecībā uz pierādījumu kopumu u.c., par netiešo pierādījumu izmantošanu pierādīšanā, metodēm to iegūšanai un nostiprināšanai, ņemot vērā noziedzībā izmantoto metožu nepārtraukto attīstību, kā arī par to, kā sākotnējā izmeklēšanas posmā izlemt par izmeklēšanas virzieniem un samērīgām robežām, ar ko ir pietiekami personu saukšanai pie kriminālatbildības.

Valsts kontroles vērtējumā ieteicams paredzēt rīcības mehānismu, kādā iesaistītās institūcijas (Prokuratūra, Tieslietu ministrija²², Iekšlietu ministrija²³, izmeklēšanas iestādes un tiesas) nodrošina pieredzes un prakses apmaiņu un mācības. Valsts kontrole nevar novērtēt, vai šajā gadījumā ir pietiekami ar kvalitatīvām apmācībām vai ir nepieciešami arī citi risinājumi, piemēram, pilnveidojumi normatīvajā regulējumā vai standartu (vadlīniju) noteikšana būtiskāko pirmstiesas kriminālprocesā sagatavojamo dokumentu kvalitātei, par kādiem, piemēram, uzskatāma apsūdzība, lēmums par atzīšanu par aizdomās turēto, lēmums par kriminālprocesa izbeigšanu. Ir nepieciešams ieviest vienotu izpratni un praksi, ka iespējami savlaicīgi, sākotnējā izmeklēšanas posmā, izmeklētājs kopā ar uzraugošo prokuroru vienojas par izmeklēšanas virzieniem un samērīgām robežām, ar ko ir pietiekami personu saukšanai pie kriminālatbildības.

❖ Par nepieciešamību rast risinājumus vienošanās par vainas atzīšanu un sodu plašākai izmantošanai

Vienošanās par vainas atzīšanu un sodu slēgšana ir viens no pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas veidiem²⁴, kas ļauj ātri panākt krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez vispārējās iztiesāšanas kārtības – vienošanos par vainas atzīšanu un sodu slēdz prokurors ar apsūdzēto, bet tiesa to apstiprina īpašā, salīdzinot ar vispārējo iztiesāšanas kārtību, īsākā kārtībā, turklāt tiesnesis var pieņemt lēmumu izskatīt to rakstveida procesā. Kriminālprocesa likums²⁵ nosaka priekšnoteikumus, lai varētu realizēt vienošanos, proti – ir noskaidroti visi apstākļi, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu, apsūdzētais piekrīt inkriminētā nodarījuma apjomam un kvalifikācijai, ka arī radītā kaitējuma novērtējumam un vienošanās procesa piemērošanai. Tādēļ būtisks priekšnoteikums vienošanās par vainas atzīšanu un sodu slēgšanai ir apsūdzību skaidrība un kvalitāte.

Tomēr šī iespēja reti tiek izmantota kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Revīzijā konstatētais ļauj secināt, ka biežāku vienošanās par vainas atzīšanu un sodu slēgšanu veicinātu ne tikai apsūdzību kvalitātes uzlabošanās, to plašāk ļautu izmantot vienotas izpratnes un skaidrības nodrošināšana par nosakāmā soda apmēru, kā arī par termiņu ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšanai.

Revīzijā konstatētais liecina, ka nav vienotas izpratnes par nosakāmā soda apmēru gadījumos, ja tiek slēgtas vienošanās par vainas atzīšanu un sodu, un tas ir viens no iemesliem, kas kavē vienošanās par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu. Tāpat arī vienošanās par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu kavē tas, ka nav pietiekamas skaidrības attiecībā uz to, cik ilgs var būt termiņš ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma apmēra atlīdzināšanai – likumā²⁶ paredzēts vien, ka vienošanās protokolā norāda “ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma apmēru un vienošanos par tā atlīdzināšanu”.

Valsts kontroles ieskatā ir jāpilnveido izpratne, lai sekmētu pirmstiesas kriminālprocesā slēgtu vienošanos par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu, kas ir viens no risinājumiem ātrākai kriminālprocesa pabeigšanai un tiesu noslodzes mazināšanai.

Valsts kontrole iesaka – nepieciešams Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt un rast atbilstošākos risinājumus rīcībai, lai sekmētu pirmstiesas kriminālprocesā slēgtu vienošanos par vainas atzīšanu un soda noteikšanu biežāku izmantošanu (t.i., vai vienotas prakses sekmēšanai ir pietiekami ar vadlīniju izstrādi, vai ir nepieciešams pilnveidot normatīvo regulējumu), vērtējot (1) kāds ir maksimālais termiņš ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma apmēra atlīdzināšanai, (2) vai ir iespēja sadalīt ilgākos termiņos kaitējuma atlīdzināšanu, (3) kādi kritēriji jāņem vērā, nosakot pirmstiesas kriminālprocesā slēgtas vienošanās gadījumā mazāku sodu.

❖ Par atšķirīgu kriminālprocesa obligātuma izpratni

Kriminālprocesa likumā²⁷ ir nostiprināts kriminālprocesa obligātuma princips, saskaņā ar kuru gadījumā, ja noticis noziedzīgs nodarījums, ir jāuzsāk kriminālprocess un tas jāveic līdz taisnīga noregulējuma panākšanai.

Revīzijā veiktajās intervijās ar izmeklētājiem un prokuroriem konstatēta atšķirīga izpratne, kas tiek saistīta ar kriminālprocesa obligātuma principu, attiecībā uz to, vai kriminālprocesā ir nepieciešams pārbaudīt visas iespējamās saistītās epizodes un mēģināt pierādīt vainu attiecībā uz tām, pārbaudīt un iegūt pierādījumus par iespējamo saistītu nodarījumu esību utt., tā vietā, lai iespējami savlaicīgi izmeklēšanas gaitā noteiktu izmeklēšanas virzienus un robežas. T.i., savlaicīgi noteikt attiecīgi par kādu daļu izmeklēšanu veikt un ir pietiekami vainas pierādīšanai, lai personu sauktu pie kriminālatbildības. Arī izbeigto kriminālprocesu izlasē bija kriminālprocesi, kuros veiktas papildu resursietilpīgas

Neizmantojam iespēju ātrāk pabeigt procesu, jo nav vienprātības par soda apmēra aprēķināšanu un termiņu kaitējuma atlīdzināšanai

Izpratne par kriminālprocesa obligātumu ietekmē tiesību piemērotāju rīcību attiecībā uz to, cik daudz ir nepieciešams paveikt izmeklēšanā, lai personu sauktu pie kriminālatbildības

procesuālas darbības ārpus tā, kas bijis nepieciešams aizdomās turētā vainas pierādīšanai par izmeklējamo noziedzīgo nodarījumu, kā arī nav pietiekami savlaicīgi un precīzi noteikts pierādāmo apstākļu loks, kas paildzinājis pirmstiesas izmeklēšanas stadiju.

Tā kā nav skaidrs, kādā virzienā izmeklēšanu attīstīt un vienlaikus tiek mēģināts pārbaudīt plašu skaitu epizožu un noskaidrot vēl citu iespējamu noziedzīgu nodarījumu esību, pirmstiesas izmeklēšana ieilgst un nereti kriminālprocess tiek izbeigts uz tā pamata, ka aizdomās turētā vaina nav pierādīta un nav iespējams iegūt papildu pierādījumus.

Valsts kontroles ieskatā būtu nepieciešams ieviest vienotu izpratni un praksi, ka iespējami savlaicīgi, sākotnējā izmeklēšanas posmā izmeklētājs kopā ar uzraugošo prokuroru vienojas par izmeklēšanas virzieniem un samērīgām robežām, ar ko ir pietiekami personu saukšanai pie kriminālatbildības, neveltot nesamērīgus resursus visu iespējamo epizožu un iespējamo saistīto nodarījumu noskaidrošanai un pierādīšanai, iespējami savlaicīgi izvērtējot, vai attiecībā uz pārējo iegūto informāciju ir pamats uzsākt jaunu kriminālprocesu vai informācija ir uzkrājama.

Jau iepriekš norādīts, ka vienotas prakses un izpratnes veidošanā kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā būtiska loma ir tieši Prokuratūrai, kurai būtu jāuzņemas vadošā loma attiecībā uz vienveidīgas izpratnes un piemērošanas prakses veidošanu pirmstiesas kriminālprocesā.

2. Par nepieciešamību vērtēt normatīvā regulējuma pilnveides iespējas ātra un efektīva pirmstiesas kriminālprocesa un iztiesāšanas sekmēšanai

❖ Par iespējamām nepilnībām Krimināllikuma regulējumā

Revīzijā arī identificētas Krimināllikuma normas, kuru skaidrības un vienveidīgas piemērošanas nolūkā būtu nepieciešams izvērtēt iespējas veikt grozījumus.

Šādas normas ir, piemēram, Krimināllikuma 317., 318., 319.pantā ietvertās, kas paredz kriminālatbildību amatpersonām par dienesta pilnvaru pārsniegšanu, dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu, valsts amatpersonas bezdarbību ar priekšnosacījumu, ka ir radīts “būtisks kaitējums valsts varai vai pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātām personas interesēm”. Revīzijā konstatēts, ka nav vienotas prakses un izpratnes, kas ir saprotams ar “būtisku kaitējumu valsts varai vai pārvaldības kārtībai”.

Minēto Krimināllikuma normu neskaidrību dēļ lielākoties gadījumos, ja ar valsts amatpersonas nelikumīgu rīcību nav radīts tiešs mantisks zaudējums, praksē kriminālprocess tiek izbeigts vai netiek uzsākts.

Tādējādi netiek piemērota kriminālatbildība visos gadījumos atbilstoši tai izpratnei, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencijas²⁸ 19.pants – proti, piemērot kriminālatbildību valsts amatpersonām par noziedzīgiem nodarījumiem dienestā ne tikai gadījumos, kad ar nelikumīgo rīcību ir radīts tiešs mantisks zaudējums, bet arī citos gadījumos, kad valsts amatpersonas

Krimināllikuma normas
nedod iespēju saukt valsts
amatpersonas pie
kriminālatbildības ANO
Pretkorupcijas konvencijas
izpratnē

nelikumīgas rīcības rezultātā saskatāms ievērojams kaitējums “valsts varai vai pārvaldības kārtībai”.

Tāpat būtu nepieciešams veikt izpēti par to, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekams, lai praksē piemērotu kriminālatbildību par valsts amatpersonu izdarītiem nodarījumiem un par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu tādā izpratnē, kā to paredz ANO Pretkorupcijas konvencijas 17., 20., 23.pants un, iespējams, citi panti.

Konstatēta arī nepieciešamība vērtēt, vai Krimināllikuma regulējums ir pietiekami skaidrs, viennozīmīgi un nepārprotami interpretējams, lai noziedzīgus nodarījumus pareizi kvalificētu un nošķirtu Krimināllikuma 177.pantā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – krāpšanu – no citiem noziedzīgu nodarījumu sastāviem.

Valsts kontroles ieskatā jo īpaši būtiski ir padziļināti un vispusīgi izvērtēt Krimināllikuma regulējuma trūkumus, kurus praksē saskata Prokuratūras struktūrvienība²⁹, kura veic izmeklēšanas uzraudzību, kriminālvajāšanu un apsūdzības uzturēšanu tiesā sarežģītākajos kriminālprocesos par koruptīviem noziedzīgiem nodarījumiem – piemēram, lai ieviestu skaidrību attiecībā uz gadījumiem, kad kukulis dots, piedāvāts vai absolīts pēc valsts amatpersonas veiktas darbības vai bezdarbības; lai ieviestu kriminālatbildību par t.s. “amatpersonu piebarošanu”, kad mantiski vai citādi labumi tiek piedāvāti, nodoti un pieņemti nevis par konkrētu amata darbību, kā to tagad paredz Krimināllikuma 320. un 323.pants, bet gan, lai amatpersonu orientētu uz labvēlīgu rīcību attiecībā pret labuma devēju (vai kādu trešo personu) nākotnē.

Valsts kontrole iesaka – rast risinājumus Krimināllikuma regulējuma izpētei un pilnveidošanai revīzijā konstatētajos gadījumos (ne tikai, bet paredzot arī rīcības mehānismu regulārai izpētei nākotnē un finansējuma no valsts budžeta piesaistei šim nolūkam, t.i., lai padziļinātas, vispusīgas un kvalitatīvas izpētes nodrošināšanai un piemērotāko risinājumu rašanai iesaistītu krimināltiesību zinātniekus, augstskolu mācītājus u.c.).

Iepriekš jau norādīts, ka Valsts kontroles vērtējumā nepieciešams izveidot mehānismu ne tikai problemātisko Krimināllikuma normu dažādās piemērotāju mērķauditorijās apzināšanai, bet arī tam, kā, balstoties uz prakses, tiesas spriedumu un juridiskās literatūras u.c. izpēti par Krimināllikuma normām, kuru piemērošanas praksē ir problēmas, notiek piemērojamo vadlīniju un piemērojamās prakses dokumentu izstrāde, saskaņošana un apstiprināšana. Tāpat ir nepieciešams ilgtermiņa risinājums regulārai un sistemātiskai normatīvā regulējuma pilnveides nepieciešamības un iespēju izpētei.

Tieslietu ministrijā ir izveidota pastāvīgā Krimināllikuma darba grupa, kuras uzdevums ir izvērtēt dažādu institūciju sniegtos priekšlikumus Krimināllikuma grozījumiem, kā arī nepieciešamības gadījumā izstrādāt grozījumus Krimināllikumā un ar to saistītajos normatīvajos aktos, un tās sastāvā ir gan tiesību normu piemērotāji – tiesu, Prokuratūras, izmeklēšanas iestāžu, zvērinātu advokātu pārstāvji, gan tiesību zinātnieki u.c.. Valsts kontroles ieskatā, lai šo sadarbības formātu pēc iespējas vairāk izmantotu tiesību normu pilnveidošanai, ir ieteicams paredzēt rīcības mehānismu, kā tiek ierosināti pētījumi krimināltiesiskā regulējuma pilnveides nepieciešamības un iespēju izpētei, sastādīts to veikšanas plāns konkrētam laika posmam, pieprasīts nepieciešamais finansējums. Viena no piemērotām iespējām, kā īstenot šādu izpēti, varētu būt valsts pētījumu programmu izmantošana³⁰, kuras paredzētas valsts politikas prioritāšu īstenošanas atbalstīšanai

un pētniecības pamanāmības sabiedrībā nodrošināšanai, kā arī saiknes starp pētniecību un prioritārām valsts politikas jomām stiprināšanai. Tāpat iespējami arī citi risinājumi izpētes veikšanai un tiesību zinātnieku, augstskolu mācībspēku, citu ekspertu piesaistei šim nolūkam.

❖ **Par Kriminālprocesa likumā paredzēto iespēju nesākt un neturpināt kriminālprocesu pietiekamību**

Pamatojoties uz revīzijā konstatēto, Valsts kontrole saskata nepieciešamību turpināt meklēt Kriminālprocesa likuma regulējuma pilnveides iespējas attiecībā uz to, kad jeb pie kādiem nosacījumiem un kā uzsākams kriminālprocess, pie kādiem nosacījumiem un kā izbeidzams kriminālprocess, kā arī pie kādiem nosacījumiem un kā var tikt apturēts kriminālprocess.

Kriminālprocesa likumā³¹ nostiprinātais kriminālprocesa obligātuma princips paredz, ka gadījumā, ja noticis noziedzīgs nodarījums, ir jāuzsāk kriminālprocess un tas jāveic līdz taisnīga noregulējuma panākšanai. Vienlaikus likums³² paredz vairākus izņēmumus, kad var izbeigt kriminālprocesu. Piemēram, izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu, prokurors vai tiesa var izbeigt kriminālprocesu, ja izdarīts maznozīmīgs noziedzīgs nodarījums, kriminālprocesu nav iespējams pabeigt saprātīgā termiņā, tāpat arī izmeklētājs ar uzraugošā prokurora piekrišanu vai prokurors ar amatā augstāka prokurora piekrišanu pieņem lēmumu par kriminālprocesa vai tā daļas izbeigšanu pret konkrēto personu, ja aizdomās turētā vai apsūdzētā vainu noziedzīga nodarījuma izdarīšanā pierādīt pirmstiesas procesā nav izdevies un nav iespējams savākt papildu pierādījumus.

Iespējams, ar Kriminālprocesa likumā šobrīd paredzētajiem risinājumiem, kad kriminālprocesu var izbeigt, nav pietiekami gadījumos, kad jau pirmstiesas izmeklēšanas sākuma posmā ir skaidrs, ka kriminālprocess nav perspektīvs (t.i., ir vien necīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir necīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turēto) un attiecīgi izmeklēšana nav lietderīga un samērīga, ja vien noziedzīgais nodarījums nav uzskatāms par maznozīmīgu.

Daļai kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā ir raksturīga resursietilpīga izmeklēšana – nepieciešamība iegūt dažāda veida informāciju, veikt apjomīgu dažādu dokumentu un informācijas izvērtēšanu, kredītiestāžu kontu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu analīzi, noprotināt virkni liecinieku, nozīmēt ekspertīzes, izmantot starptautiskās sadarbības mehānismus, arī speciālās izmeklēšanas darbības u.c..

No revīzijā veiktajās intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem un prokuroriem iegūtās informācijas par izmeklēšanu kavējošajiem faktoriem un iemesliem, kādēļ ilgstoši turpinās izmeklēšana, izriet, ka daļā uzsākto kriminālprocesu jau izmeklēšanas sākumposmā ir skaidrs, ka kriminālprocesi nav *perspektīvi*. Proti, ir vien necīga varbūtība iegūt nepieciešamos pierādījumus un ir necīga varbūtība noskaidrot un atzīt personu par aizdomās turēto. Neraugoties uz šīm pazīmēm, kriminālprocesā ir jāveic resursietilpīgas procesuālās darbības, piemēram, jānozīmē ekspertīzes, informācijas pieprasīšanai jāizmanto starptautiskās sadarbības mehānismus, kam nepieciešams ieguldīt ne tikai izmeklētāja, bet arī prokurora,

Bezcerīgie kriminālprocesi netiek izbeigti; imitējam darbību, skaidri apzinoties, ka apsūdzību celt neizdosies

starptautisko sadarbību nodrošinot personāla darbu, nodrošināt tulkošanu u.c. Tas palielina izmeklētāju noslodzi.

Intervētie vērsa uzmanību, ka, ievērojot kriminālprocesa obligātuma principu, ir nepieciešams veikt izmeklēšanu (vai vismaz kriminālprocesa apturēšanai Kriminālprocesa likuma 400.panta kārtībā nepieciešamās izmeklēšanas darbības) arī gadījumos, kad tās veikšana nav lietderīga un samērīga. Faktiski daļā šādu kriminālprocešu (piemēram, ja nav informācijas par iespējamo personu) arī netiek veiktas procesuālās darbības (lielākoties līdz noilgumam), lai gan šāda veida “prioritizēšanu”, daļas izmeklētāju un prokuroru ieskatā, nepieļauj Kriminālprocesa likums. Citi uzskata, ka tomēr izmeklēšanas darbības ir veicamas, bet tas kavē maksimāli vērtēt resursus perspektīvu kriminālprocešu izmeklēšanai un ātrākai virzībai.

Valsts kontroles ieskatā būtu izvērtējams normatīvajā regulējumā paredzēt iespēju, ka, pastāvot noteiktiem kritērijiem, izmeklētājs kopā ar uzraugošo prokuroru (vai attiecīgi prokurors ar amatā augstāka prokurora piekrišanu), ir tiesīgi izvērtēt un pieņemt lēmumu par to, vai no procesa veikšanas lietderības un ekonomijas apsvērumiem kriminālprocess ir turpināms, vai arī, neveicot izmeklēšanu, izbeidzams vai apturams.

Kriminālprocesa apturēšana izmeklēšanā³³ likumā tika paredzēta, lai unificētu neatklāto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanu. Šī instrumenta galvenais mērķis ir iespēja resursu ekonomijas nolūkā procesa virzītājam neturpināt veikt aktīvu izmeklēšanu kriminālprocesā, kurā ir veiktas nepieciešamās kriminālprocesuālās darbības, bet tā rezultātā nav izdevies noskaidrot vainīgo personu (tā sauktais “tumšais kriminālprocess”). Tomēr, kā konstatēts jau 2017.gadā Valsts kontroles pabeigtajā revīzijā par pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāti Valsts policijā³⁴, ka vairumam prokuroru ir atšķirīgas prasības attiecībā uz kriminālprocesa apturēšanai nepieciešamo pasākumu apjomu, pat attiecībā uz līdzīgiem kriminālprocesiem un vienādiem apstākļiem. Līdz ar to šis instruments netiek praksē pietiekami plaši izmantots. Valsts kontroles ieskatā Prokuratūrai, uzņemoties vadošo lomu vienotas prakses sekmēšanai pirmstiesas kriminālprocesā, būtu jādefinē vienota izpratne un piemērojamā prakse attiecībā uz vienveidīgu procedūru īstenošanu, tajā skaita attiecībā uz to, kāds ir kriminālprocesa apturēšanai nepieciešamo minimālo darbību apjoms.

Valsts kontrole nevar novērtēt, vai tikai ar vienotās prakses definēšanu Prokuratūrā būtu pietiekami, vai ir nepieciešamas arī izmaiņas normatīvajā regulējumā, lai neizlietotu izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursus neperspektīvu kriminālprocešu izmeklēšanai, tā vietā koncentrētu resursus prioritāru un sabiedriski nozīmīgu kriminālprocešu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanai un virzībai. Iespējams, būtu pārskatāmas arī spēkā esošā regulējumā paredzētās iespējas kriminālprocesa apturēšanai izmeklēšanā, jo, kā jau iepriekš minēts, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma regulējumu³⁵, arī kriminālprocesa apturēšanai pirmstiesas izmeklēšanas stadijā, lai to neturpinātu, ir nepieciešams veikt izmeklēšanas darbības.

Savukārt no revīzijā piesaistīto ekspertu atzinumiem izriet pamati tālākām diskusijām par nepieciešamību pārskatīt Kriminālprocesa likuma regulējumu attiecībā uz to, kā un pie kādiem nosacījumiem ir uzsākams kriminālprocess, piemēram:

- cik pamatoti savulaik notika atteikšanās no t.s. krimināllietas ierosināšanas stadijas, kas īsā un pārskatāmā laika posmā ar ierobežotu kriminālprocesuālu līdzekļu

pielietošanas iespēju ļāva daudz efektīvāk noteikt, kad kriminālprocesa esamībai ir un kad nav pamata³⁶;

- vai nav pārskatāmi kriminālprocesa uzsākšanas pamata konstatēšanas plašie ietvari, kas ir vienlīdz attiecināmi uz pilnīgi visu Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu izmeklēšanas uzsākšanu. Ja kritēriji kriminālprocesa uzsākšanai Kriminālprocesa likumā ir samērā plaši interpretējami un to izpilde atbilstoši kriminālprocesa likuma mērķim un kriminālprocesa pamatprincipiem ir atkarīga no amatpersonas, kas pieņem lēmumu par kriminālprocesa uzsākšanu, subjektīva vērtējuma un profesionālajām zināšanām, tad izmeklēšanas pabeigšanai Kriminālprocesa likums jau nosaka augstus kritērijus³⁷.

Kopsakarā ar jautājumu, kādā kārtībā un pie kādiem nosacījumiem ir uzsākams kriminālprocess, lai nodrošinātu pēc iespējas produktīvāku un efektīvāku izmeklēšanas iestāžu un prokuratūras resursu izmantošanu, kā arī vienlaikus kvalitatīvu un iespējami ātru krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanu, būtu izvērtējams arī jautājums par resorisko pārbaūžu veikšanu, t.i., kādos gadījumos tās veicamas. Protī, resursu ekonomijas un racionālas izmantošanas nolūkos resoriskās pārbaudes ietvaros atbilstoši likumā piešķirtajām pilnvarām var veikt darbības, pielietot līdzekļus un metodes, lai pārbaudītu saņemto informāciju un izlemtu jautājumu par nepieciešamību uzsākt kriminālprocesu, tā vietā, lai informācijas pārbaudei uzreiz uzsāktu izmeklēšanu kriminālprocesa ietvaros. Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka, iespējams, ir ļoti atšķirīga prakse resorisko pārbaūžu izmantošanā.

Valsts kontrole iesaka – Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt normatīvā regulējuma pietiekamību un rast izsvērtākos un piemērotākos risinājumus kriminālprocesuālajā regulējumā attiecībā uz to, pie kādiem nosacījumiem un kā uzsākams kriminālprocess, tajā skaitā kad jeb pie kādiem nosacījumiem veicamas resoriskās pārbaudes, kā arī pie kādiem nosacījumiem un kā var tikt izbeigts vai apturēts kriminālprocess, ņemot vērā kriminālprocesa veikšanai veltāmo resursu racionālas un efektīvas izmantošanas nepieciešamību, pēc iespējas nodrošinot iespējas tos koncentrēt no valsts interešu viedokļa nozīmīgākiem un sarežģītākiem kriminālprocesiem.

Valsts kontroles ieskatā būtu nepieciešams veikt padziļinātāku analīzi un diskusiju, piedaloties Prokuratūras, atbildīgo ministriju un izmeklēšanas iestāžu pārstāvjiem, kā arī tiesību zinātniekiem un citiem jomas ekspertiem, tajā skaitā nepieciešamības gadījumā piesaistot tiesību zinātniekus atsevišķas izpētes veikšanai.

❖ Par Kriminālprocesa likuma regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu pilnveides nepieciešamību

Pamatojoties uz revīzijā konstatēto, Valsts kontrole saskata pamatu pilnveidot Kriminālprocesa likuma regulējumu par noziedzīgi iegūtu mantu, jo gan tiesību normu piemērotāji, gan tiesību zinātnieki saskata, ka minētais regulējums būtu uzlabojams.

Protī, revīzijā piesaistītā eksperte norādījusi³⁸, ka pierādīšanas standarts attiecībā uz noziedzīgi iegūtu mantu nav reglamentēts pietiekami skaidri, saprotami un nepārprotami un tā tiesiskais regulējums būtu uzlabojams, skaidrojot, ka spēkā esošais Kriminālprocesa likuma regulējums³⁹

rada neizpratni un, vērtējot kopsakarā ar citām normām⁴⁰, liek meklēt dažādus skaidrojumus, kāpēc mantas noziedzīgas izcelsmes pierādīšanas standarts tieši “legalizācijas lietās” ir īpaši vēlreiz atrunāts atsevišķā normā.

Arī revīzijā veiktajās intervijās daļa tiesnešu, prokuroru un izmeklētāju atzina, ka minētais regulējums par noziedzīgi iegūtu mantu nav pietiekami skaidrs piemērošanai praksē.

Ievērojot normu skaidrības būtisko nozīmi pareizā un vienveidīgā to piemērošanā un arī to, ka regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu skaidrībai ir īpaša nozīme valsts spējai cīnīties ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu, būtu nepieciešams pilnveidot Kriminālprocesa likuma regulējumu⁴¹ par noziedzīgi iegūtu mantu.

Valsts kontrole iesaka – izvērtēt normatīvā regulējuma par noziedzīgi iegūtu mantu (t.i., Kriminālprocesa likuma 125.panta trešās daļas regulējumu, kas rada neizpratni, un, vērtējot kopsakarā ar citām normām⁴², liek meklēt dažādus skaidrojumus) uzlabošanas iespējas, lai nodrošinātu tā skaidrību un viennozīmīgu izpratni piemērošanā.

- ❖ Par risinājumiem Kriminālprocesa likumā gadījumiem, ja tiesa konstatē smagāku noziedzīgo nodarījumu nekā prokurora apsūdzībā norādītā

Kriminālprocesa likumā nav pietiekama regulējuma situācijām, ja tiesa konstatē, ka prokurora apsūdzībā norādītā juridiskā kvalifikācija ir nepareiza un būtu kvalificējams smagāks noziedzīgais nodarījums⁴³. Piemēram, gadījumos, ja tiesa iztiesāšanā konstatē, ka persona ir izdarījusi smagāku noziedzīgo nodarījumu nekā to, par kādu prokurors uzturējis apsūdzību tiesā, un prokurors apsūdzību negroza, tad tiesa nevar pieņemt notiesājošu spriedumu par faktiski konstatēto noziedzīgo nodarījumu. Tiesai iespējamie varianti ir vai nu personu attaisnot, jo apsūdzībā norādītais nav noticis, vai arī taisīt notiesājošu spriedumu prokurora uzturētās apsūdzības robežās, norādot, ka faktiski tai nepiekrīt un saskata smagāka nodarījuma esamību, taču tiesa nedrīkst pārsniegt apsūdzības robežas.

Neviens no minētajiem risinājumiem nebūtu uzskatāms par atbilstošu krimināltiesisko attiecību taisnīga noregulējuma panākšanai.

Nemot vērā to, ka tiesneši un tiesību zinātnieki saskata nepieciešamību pilnveidot normatīvo regulējumu attiecībā uz to, kādai ir jābūt tiesas rīcībai, ja tiesa, izskatot lietu vispārējā kārtībā, uzskata, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā konstatējamā smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes, Valsts kontroles ieskatā ir nepieciešams veikt izvērtējumu un rast piemērotāko risinājumu, lai novērstu minēto problēmu.

Valsts kontrole iesaka – izvērtēt un rast Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros atbilstošākos risinājumus nepieciešamo grozījumu normatīvajā regulējumā izstrādei, lai

Neskaidrais regulējums var kavēt noziedzīgi iegūtas mantas atzīšanu par noziedzīgi iegūtu un konfiscēšanu

Likums neļauj tiesai sodīt par smagāku noziegumu, kad tas ir pamatoti, ja prokurors savā apsūdzībā pārkāpumu ir nepareizi kvalificējis kā vieglāku

novērstu praksē pastāvošās problēmas, kad tiesa, izskatot lietu vispārējā kārtībā, konstatē, ka noziedzīgais nodarījums ir kvalificēts nepareizi un nodarījumā saskatāmas smagāka noziedzīga nodarījuma pazīmes.

❖ **Par Kriminālprocesa likuma tālākas pilnveides iespējām attiecībā uz pierādījumu pārbaudes kārtību tiesā**

Pierādījumu pārbaude tiesā ir viena no būtiskākajām iztiesāšanas sastāvdaļām, tā notiek tiesas izmeklēšanas ietvaros. No Kriminālprocesa likumā noteiktā izriet, ka tiesā tiek veltīts laiks tam, lai tiktu noklausītas (vai nolasītas) visas liecības, kas jau no krimināllietas materiāliem ir

noskaidrojamas un visiem iesaistītajiem zināmas, nevis tiek analizēti tikai tie pierādījumi un tās liecības, kas rada neskaidrības un ir par konkrētiem pretrunīgajiem, strīdīgajiem, neskaidrajiem pierādāmajiem apstākļiem, attiecībā uz kuriem apsūdzības uzturētājam un aizstāvībai nav vienprātības vai tiesai nav pārlicības pareizai lietas izspriešanai. Revīzijā konstatētais liecina, ka tieši liecinieku uzklauššana krimināllietās par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā iztiesāšanā aizņem visilgāko laiku.

Tiesā tiek noklausītas visas liecības, kas iztiesāšanā iesaistītajiem pieejamas lietas materiālos, tā būtiski paildzinot tiesvedības periodu

Saeima 2020.gada 19.novembrī trešajā, galīgajā lasījumā pieņēma grozījumus Kriminālprocesa likumā⁴⁴, kas ar 2021.gadu paredz būtiskas izmaiņas, proti, ja aizstāvība būs piekritusi prokurora norādīto liecību izmantošanai bez liecinieku aicināšanas un iesniegusi par to paziņojumu tiesai, uz tiesu tiks saukti tikai aizstāvības norādītie liecinieki, kas mazinās nepieciešamo tiesas sēžu skaitu liecinieku uzklauššanai, kā arī ar liecinieku neierašanos saistīto atlikto tiesas sēžu apjomu. Savukārt, ja aizstāvība šādu paziņojumu neiesniegs, tiesa aicinās visas prokurora norādītās jau agrāk kriminālprocesā nopratinātās personas, kā tas bija paredzēts līdz 2021.gadam spēkā esošajā kārtībā.

Tomēr nevar prognozēt, vai plānotais uzlabojums noslodzes un iztiesāšanas ilguma samazināšanai tiks panākts, jo, iespējams, ka paredzētā kārtība netiks pietiekami bieži izmantota.

Revīzijā iegūtā informācija liecina, ka jaunās kārtības ieviešanu visbūtiskāk ietekmēs tas, vai apsūdzība būs pietiekami skaidra, konkrēta un “pārlicinoša”, lai aizstāvībai no apsūdzības būtu skaidrs, konkrēti kāds nodarījums un konkrēti kādā veidā, ar kādiem pierādījumiem ir pierādīts.

Valsts kontrole, pamatojoties uz revīzijā konstatēto, saskata iespējas turpināt meklēt vēl citus risinājumus paredzētās pierādījumu pārbaudes kārtības tiesvedībā pilnveidošanai, lai pēc iespējas mazinātu vienu no būtiskākajiem iztiesāšanu paildzinošajiem faktoriem – nepieciešamību aicināt uz tiesu personas, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā un ir pieejamas visiem procesa dalībniekiem.

Iespējams, jaunā kārtība liecinieku aicināšanai tiks izmantota reti un iztiesāšana joprojām ieilgs, aicinot uz tiesu lieciniekus, kuru liecības iegūtas jau pirmstiesas kriminālprocesa laikā

Būtu izvērtējams, vai nav stiprināma tiesas noteicošā loma attiecībā uz to, kuru iepriekš pirmstiesas kriminālprocesā iegūtu liecību uzklaušāšana tiesas sēdē ir nepieciešama lietas izspriešanai, jo šobrīd tiesa aicina uz tiesas sēdi visus lieciniekus, kurus norādījis prokurors (savukārt pēc jaunās kārtības, kas Kriminālprocesa likumā paredzēta ar 2021.gada janvāri, tiesa daļā gadījumu aicinās visus prokurora norādītos, bet daļā gadījumu – visus tos, kurus no prokurora norādītajiem par nepieciešamu aicināt uz tiesu būs atzinusi aizstāvība).

Piemēram, būtu izvērtējama iespēja, ka sākotnēji tiesā tiek nolasītas pirmstiesas kriminālprocesā iegūtās liecības (visas vai tomēr tikai tās, uz kuru nepieciešamību nolasīt norādījusi aizstāvība) un tikai tad, ja aizstāvība, pamatojot, kuras liecības uzklaušāšanai un kādēļ, kādu būtisku apstākļu noskaidrošanai, ir nepieciešams konkrēto liecinieku aicināt tā liecības atkārtotai uzklaušāšanai un jautājumu uzdošanai, tiesa izlemj par konkrētā liecinieka uzaicināšanu. Šim nolūkam tiesai izlemšanai ir svarīgs arī prokurora – apsūdzības uzturētāja viedoklis un skaidrojums. Piemēram, viens no gadījumiem, kad tiesa varētu atteikt aicināt aizstāvības norādītos lieciniekus, būtu gadījumi, kad krimināllietā ir pievienotas izmantošanai pierādīšanā daudz liecinieku liecības, kuras ir identiskas par vieniem un tiem pašiem apstākļiem, un aizstāvība piesaka visu šo liecinieku aicināšanu uz tiesu.

Tāpat būtu izvērtējams, vai normatīvajā regulējumā būtu skaidrāk nosakāma tiesas noteicošā loma attiecībā uz aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu⁴⁵. Šobrīd spēkā esošā norma paredz, ka tiesa nolasa vai atskaņo, ja pieteikts lūgums, neparedzot ne pamatot lūgumu, ne arī tiesai izlemt, vērtējot pamatojumu.

Vienlaikus būtu nepieciešams izvērtēt piemērotākos risinājumu, vai ir pietiekami ar tiesnešu mācībām, pieredzes un prakses apmaiņas pasākumiem, vai arī ir nepieciešami grozījumi normatīvajā regulējumā, lai sekmētu vienotas izpratnes veidošanos par Kriminālprocesa likumā⁴⁶ paredzētās iespējas – nolasīt vai atskaņot jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību – piemērošanu praksē.

Valsts kontrole iesaka – nepieciešams Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt:

- vai papildus jau izstrādātajiem un pieņemtajiem grozījumiem Kriminālprocesa likumā⁴⁷ ir iespējami citi risinājumi, kā mazināt nepieciešamību aicināt uz tiesu lieciniekus, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesā, pievienotas krimināllietas materiāliem un pieejamas ne tikai tiesai, bet arī apsūdzētajam, aizstāvībai un cietušajam, vienlaikus stiprinot tiesas lomu, pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušāšanas, izlemt – (1) pieteikto personu aicināšanas uz tiesu nepieciešamību, kā arī (2) aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu;

- iespējas sašaurināt Kriminālprocesa likumā⁴⁸ paredzētās iespējas nolasīt vai atskaņot tiesas sēdē rakstveida pierādījumus vai citus dokumentus;

- piemērotākos risinājumus vienotas izpratnes veidošanai par Kriminālprocesa likumā⁴⁹ paredzētās iespējas – nolasīt vai atskaņot jebkuras personas konkrētajā kriminālprocesā agrāk sniegtu liecību – piemērošanu praksē.

Iespējams, izvērtējums tālākai normatīvā regulējuma pilnveidei būtu veicams pēc zināma laika, kad varēs novērtēt Kriminālprocesa likuma grozījumu, kas stājas spēkā ar 2021.gada 1.janvāri, ietekmi ātrākai un produktīvākai iztiesāšanas norisei.

Valsts kontroles vērtējumā būtu nepieciešams turpināt meklēt risinājumus paredzētās pierādījumu pārbaudes kārtības tiesvedībā pilnveidošanai, lai pēc iespējas mazinātu vienu no būtiskākajiem iztiesāšanu paildzinošajiem faktoriem – nepieciešamību aicināt uz tiesu personas, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā un ir pieejamas visiem procesa dalībniekiem. Vienlaikus būtu izvērtējams, vai normatīvajā regulējumā būtu skaidrāk nosakāma tiesas noteicošā loma attiecībā uz šādu jautājumu izlemšanu: par pieteikto personu, kuru liecības ir iegūtas pirmstiesas kriminālprocesa laikā, aicināšanas uz tiesu nepieciešamību, kā arī par aizstāvības, prokurora, cietušā vai viņa pārstāvja pieteikto lūgumu nolasīt vai atskaņot rakstveida pierādījumus un citus dokumentus, kas attiecas uz pierādīšanas priekšmetu.

❖ **Par Kriminālprocesa likuma pilnveides iespējām attiecībā uz dažādu ar tiesvedības procesa norisi saistītu jautājumu organizēšanu ārpus tiesas sēdēm**

Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma regulējumu tiesvedības procesā lielākoties visi procesuālie un ar tiesvedības norisi saistītie jautājumi tiek izlemti tiesas sēdēs. Arī šis ir viens no iztiesāšanu būtiski kavējošajiem faktoriem.

Lai sekmētu tiesvedībai nepieciešamā laika ekonomiju, būtu apsveramas iespējas Kriminālprocesa likuma normas pilnveidot, līdzīgi kā citās valstīs ieviešot kārtību, kas paredz tiesas, aizstāvības un prokurora iesaisti un sadarbību efektīvākai iztiesāšanas procesa norisei, piemēram, izdiskutējot jautājumus par aicināmajiem lieciniekiem, tam veltāmo tiesas sēžu skaitu un laiku, par citu pierādījumu pārbaudes (*tieši un mutiski*⁵⁰) tiesā nepieciešamību u.c., stiprinot tiesas noteicošo lomu šo jautājumu izlemšanā pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušanās.

Būtisks laiks tiesās tiek veltīts tādu organizatorisku jautājumu izlemšanai, kas būtu atrisināmi pirms tiesvedības uzsākšanas

Piemēram, revīzijā noskaidrots⁵¹, ka būtu izvērtējama iespēja Kriminālprocesa likumā iestrādāt pantu “Procesa dalībnieku komunikācija”, paredzot tiesai kā procesa virzītājam pilnvaras visā procesa garumā (īpaši lietas sagatavošanas iztiesāšanai stadijā un nepieciešamības gadījumā iztiesāšanas procesā) organizēt sanāksmes ar prokuroru un aizstāvību, lai izdiskutētu aktuālos procesa jautājumus, ciktāl tie saistīti ar efektīva kriminālprocesa nodrošināšanu, un šīs komunikācijas dokumentēšanu un norises kārtību. Nepieciešamība veikt komunikāciju varētu būt atkarīga no lietas apjoma un sarežģītības pakāpes. Turklāt tiesai organizējot šādu komunikāciju, būtu jānodrošina pušu procesuālā vienlīdzība, komunikācijas caurspīdīgums un svarīgāko diskusijas jautājumu dokumentēšana.

Turklāt, ņemot vērā problēmas, kādas rada biežu tiesas sēžu nozīmēšanas nepieciešamība, daļa jautājumu, iespējams, vairāk būtu risināmi ārpus tiesas sēdes. Piemēram, rakstveidā varētu informēt apsūdzēto, aizstāvi, prokuroru par tiesā līdz tiesas sēdei saņemtiem pieteikumiem,

lūgumiem, lai tie savlaicīgi iepazītos un varētu sagatavot viedokli attiecībā uz tiem lūgumiem un pieteikumiem, par kuriem noskaidrojams viņu viedoklis.

Tāpat būtu izvērtējama iespēja paredzēt Kriminālprocesa likumā, ka noteiktu laiku pirms tiesas sēdes lūgumi un pieteikumi ir piesakāmi rakstveidā un gadījumā, ja to nav iespējams izdarīt pirms tiesas sēdes, tad pieteikuma un lūguma iesniedzējam, iesniedzot to tiesas sēdes laikā, ir jāpamato, kādēļ to nebija iespējams iesniegt pirms sēdes (tādā veidā disciplinējot iesniedzējus iesniegt pirms sēdes). Tādējādi tiktu nodrošināts tas, ka tiesnesis jau pirms tiesas sēdes varētu pietiekami izsvērt pieteikumus un lūgumus, kā arī daļu no tiem izlemt, bet attiecībā uz pārējiem nodrošināt ātru izlemšanu tiesas sēdē.

Nereti jau iztiesāšanas uzsākšana ieilgst, jo tiesai nepieciešams izlemt virkni lūgumu un pieteikumu, kas tiek iesniegti tikai tiesas sēdē

Valsts kontroles ieskatā bez pieteikumu un lūgumu rakstveida iesniegšanas pirms tiesas sēdes būtu apsverami arī citi jautājumi, kurus visā iztiesāšanas gaitā var risināt ārpus tiesas sēdēm – piemēram, apsūdzības grozījumu iesniegšanu, nodrošinot grozītās apsūdzības nosūtīšanu (pieejamību) gan tiesai, gan aizstāvībai, tāpat lūgumus par papildu materiālu pievienošanu lietai u.c. Tas nodrošinātu iespēju jau līdz tiesas sēdei iepazīties ar attiecīgajiem dokumentiem, sagatavot viedokli, apsvērumus, un novērstu tādu iztiesāšanas ieilgšanas gadījumu skaitu, kad iztiesāšana tiek atlikta saistībā ar nepieciešamību iepazīties ar dokumentiem, sagatavot viedokli u.tml.

Valsts kontrole iesaka – nepieciešams Latvijas krimināltiesiskās sistēmas ietvaros izvērtēt un rast atbilstošāko pieeju, lai ieviestu Latvijas kriminālprocesuālajā regulējumā risinājumus attiecībā uz dažādu ar tiesvedības procesa norisi saistītu jautājumu organizēšanu ārpus tiesas sēdēm iztiesāšanas ieilgšanas novēršanai, izvērtējot iespējas:

(1) noteikt tiesai kā procesa virzītājam pienākumu visā tiesas procesa garumā (īpaši lietas sagatavošanas iztiesāšanai stadijā un nepieciešamības gadījumā iztiesāšanas procesā) organizēt sanāksmes ar prokuroru un aizstāvību, lai izdiskutētu aktuālos procesa jautājumus, kas var radīt iztiesāšanas ieilgšanu un kavēšanos, ciktāl tie saistīti ar efektīva kriminālprocesa nodrošināšanu, un šīs komunikācijas dokumentēšanu un norises kārtību, stiprinot tiesneša noteicošo lomu dažādu jautājumu, kas saistīti ar nepieciešamību tieši un mutiski pārbaudīt pierādījumus tiesas sēdē, izlemšanā pēc aizstāvības un prokurora viedokļu un skaidrojumu uzklaušanās;

(2) noteikt pēc iespējas plašāku jautājumu loku, kurus var risināt ārpus tiesas sēdes, it īpaši attiecībā uz informācijas apmaiņu starp tiesu, prokuroru, apsūdzēto un viņa aizstāvi, cietušo;

(3) noteikt prokuroram, apsūdzētajam un viņa aizstāvim, cietušajam pienākumu noteiktu laiku pirms tiesas sēdes iesniegt tiesā lūgumus un pieteikumus rakstveidā, un pienākumu pieteikuma un lūguma iesniedzējam pamatot to, kādēļ nebija iespējams iesniegt pirms tiesas sēdes, ja tas tiek iesniegts tiesas sēdes laikā.

Valsts kontroles vērtējumā nepieciešams rast risinājumus iztiesāšanas procesa mērķtiecīgākai un produktīvākai organizēšanai, tajā skaitā tiesas, aizstāvības un prokurora iesaistei un sadarbībai dažādu ar iztiesāšanas norisi saistītu jautājumu savlaicīgai izlemšanai pirms lietas iztiesāšanai

paredzētajām tiesas sēdēm, kā arī pēc iespējas plašāka jautājumu loka risināšanai ārpus tiesas sēdēm, piemēram, lūgumu un pieteikumu pieteikšanu rakstveidā, grozītās apsūdzības iesniegšanu, lūgumu par papildu materiālu pievienošanu lietai iesniegšanu u.c., nodrošinot šīs informācijas savlaicīgu pieejamību visiem iesaistītajiem.

❖ **Par nepieciešamību pilnveidot normatīvo regulējumu procesuālo izdevumu piedziņai personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai**

Kriminālprocesā ir nepieciešams salāgot sabiedrības intereses – lai tiktu noskaidrota noziedzīgu nodarījumu izdarītusī persona un panākts krimināltiesisko attiecību taisnīgs noregulējums – un aizdomās turētās vai apsūdzētās personas tiesības uz aizstāvību.

Kā izriet no revīzijā veiktajām intervijām, izmeklētāju, prokuroru un tiesnešu ieskatā viens no kriminālprocesu paldzinošajiem faktoriem ir negodprātīga personas tiesību uz aizstāvību izmantošana kriminālprocesā ar nolūku to paldzināt.

Revīzijā piesaistītie eksperti⁵² atzīst, ka Kriminālprocesa likumā paredzētais personu, kurām ir tiesības uz aizstāvību, tiesību apjoms atbilst tam, kādas prasības Latvijai tiek izvīzītas saistošajos starptautiskajos dokumentos. Ekspertu vērtējumā iespējami ātra un efektīva kriminālprocesa nodrošināšanai nav konstatējami trūkumi normatīvajā regulējumā, lai saprātīgi ierobežotu tiesības uz aizstāvību, tas ir atkarīgs no likumā paredzēto iespēju piemērošanas prakses. Ir nepieciešams stiprināt likumā paredzēto rīku piemērošanas praksi personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai. Šie rīki, kurus var izmantot procesa virzītājs (izmeklētājs, prokurors, tiesa), ir, piemēram, tādas procesuālās sankcijas kā brīdinājuma izteikšana, piespiedu naudas uzlikšana.

Personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai likumā paredzēto rīku izmantošanas prakses stiprināšanai, iespējams, būtu nepieciešami pieredzes un prakses apmaiņas pasākumi, mācības tiesnešiem, īpaši jaunajiem. Arī prakses stiprināšanai izmeklētājiem un prokuroriem, iespējams, būtu nepieciešamas gan apmācības, gan vadlīnijas, veidojot izpratni par šo rīku piemērošanu, tajā skaitā par to situāciju būtību, kad šie rīki piemērojami.

Procesa virzītājiem jābūtu
izmantojot likumā paredzētās
iesējas, personu, kas kavē
procesu, disciplinēšanai;
vienlaikus trūkst regulējuma
pilnvērtīgai disciplinēšanas
iesēju izmantošanai

Vienlaikus nepieciešams normatīvajā regulējumā reglamentēt procesuālo izdevumu apmēra noteikšanu, lai tos piedzītu gadījumos, kad konstatējama procesā iesaistītas personas rīcība (darbība vai bezdarbība), kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu.

Kriminālprocesa likumā⁵³ ir paredzēta procesuālo izdevumu piedziņa, kas arī citās valstīs tiek plaši izmantota kā rīks personu, kas kavē procesu, disciplinēšanai, bet tā efektīvai piemērošanai nav pietiekami reglamentēta kārtība. Proti, būtu nepieciešams normatīvajā regulējumā noteikt pieeju procesuālo izdevumu apmēra noteikšanai (konkrēta summa vai izdevumu veidi, kas iekļaujami aprēķinā). Tāpat arī apsverama iespēja šādos gadījumos procesuālo izdevumu piedziņu attiecināt arī uz aizstāvi, iespējams, arī prokuroru.

Valsts kontrole iesaka – nepieciešams reglamentēt procesuālo izdevumu apmēru piedziņai gadījumos, kad konstatējama procesā iesaistītas personas rīcība (darbība vai bezdarbība), kas radījusi procesa darbību vai tiesas sēžu atlikšanu.

3. Par nepieciešamajiem risinājumiem krimināltiesiskās sistēmas attīstībai, lai kopumā mazinātu krimināltiesiskās sistēmas noslodzi un kvalificētākos resursus koncentrētu sarežģītāko un valsts intereses visbūtiskāk ietekmējošo kriminālprocesu izmeklēšanai

Kā vienu no būtiskākajiem faktoriem kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanas ietilgšanai bieži norāda izmeklētāju un prokuroru noslodzi un apjomīgo darbu, kāds veicams kriminālprocesu izmeklēšanai. Šajā revīzijā plaši analizēti apstākļi, kas ietekmē gan pirmstiesas kriminālprocesa, gan iztiesāšanas efektivitāti. Un par būtiskākajiem Valsts kontroles ieskatā ir uzskatāmi tomēr tie faktori, kas ir saistāmi ar tiesību normu piemērošanu – gan attiecībā uz noziedzīgu nodarījumu kvalificēšanu, gan vienotas izpratnes trūkumu par pierādījumu pietiekamību vainas pierādīšanai specifiskos šīs kategorijas kriminālprocesu gadījumos. Šo faktoru ietekmē kriminālprocess ietilgst un veidojas to uzkrājums, taču nevar apgalvot, ka visos kriminālprocesos notiek vienlīdz intensīvs izmeklēšanas darbs, vairumā gadījumu intensīva izmeklēšana ir tikai sākotnējā posmā.

Revīzijā konstatētais ļauj secināt, ka gan noslodze, gan kriminālprocesu uzkrājums ir Prokuratūrā un izmeklēšanas iestādēs (jo sevišķi Valsts policijā) kopīgi risināma problēma, jo ar vienā iestādē veiktiem organizatoriskiem pasākumiem var nebūt pietiekami, lai šo problēmu atrisinātu. No kopumā uz 2020.gada 1.martu uzsāktajiem kriminālprocesiem, kas atradās uzraudzībā Prokuratūras struktūrvienībās, tikai 15% bija kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā. Iespējams, ka lielākā daļa uzkrājumā esošo kriminālprocesu ir lietās par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem un tā sauktie “tumšie” kriminālprocesi, kuros aktīva izmeklēšana nenotiek.

Valsts kontrole ir ieteikusi⁵⁴ Prokuratūrai sadarbībā ar Valsts policiju veikt uzkrājumā esošo kriminālprocesu izvērtējumu pēc vienotiem kritērijiem, noskaidrojot, piemēram, kriminālprocesu vecumu, kāda daļa no tiem ir par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, “tumšie” kriminālprocesi, īpaši sarežģīti kriminālprocesi, valsts intereses īpaši skaroši kriminālprocesi, vai tādi kriminālprocesi, kuru izmeklēšanai un pabeigšanai, iespējams, ir kādas specifiskas risināmas problēmas, kas raksturīgas tikai saistībā ar konkrēta veida noziedzīgiem nodarījumiem. Valsts kontroles ieskatā šāds izvērtējums ir būtisks priekšnoteikums lēmumu pieņemšanai par nepieciešamo rīcību ilgtermiņā.

Kā iespējamie ilgtermiņā plānojamie pasākumi, lai risinātu pārslogotu krimināltiesisko sistēmu problēmu, ko savā praksē ir izmantojušas arī citas valstis⁵⁵, ir – dekriminālizēt vai vienkāršot maznozīmīgus kriminālprocesus, paplašināt prokuroru pilnvaras pabeigt kriminālprocesu ārpus tiesas, pārskatīt paredzētos pamatus kriminālprocesa izbeigšanai vai apturēšanai. Kā tūlītējs Latvijā ieviešams risinājums būtu izvērtējama iespēja standartizēt un pēc iespējas vienkāršot procedūras t.s. vienkāršāko un maznozīmīgo

Vienkāršāko un
maznozīmīgo
kriminālprocesu gadījumos
procedūras būtu
standartizējamas un pēc
iespējas vienkāršojamas

kriminālprocesu gadījumos, attiecīgi arī pārskatot sadarbību starp izmeklētājiem un uzraugošajiem prokuroriem, vērtējot iespējas padziļinātas specializācijas ieviešanai arī prokuroru vidū.

Pieņemtajiem konceptuālajiem lēmumiem par krimināltiesiskās sistēmas turpmāko attīstību, piemēram, attiecībā uz kriminālprocesu par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem vienkāršošanu un standartizētu procedūru ieviešanu, prokurora atbildības palielināšanu sarežģīto un no valsts interešu viedokļa būtisko kriminālprocesu izmeklēšanai u.c., būtu jāseko kvalitatīvām un pārdomātām reformām Valsts policijā un Prokuratūrā, lai izvēlētos risinājumus ieviestu praksē. Valsts kontroles ieskatā efektīvai un mērķtiecīgai izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursu izlietošanai nepieciešamas izmeklēšanas iestādēm un Prokuratūrai kopēji noteiktas prioritātes un definēta rīcība, lai koncentrētu izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursus prioritāšu nodrošināšanai, tajā skaitā lai nodrošinātu ātrāku sadarbību ar citām institūcijām šādos kriminālprocesos, piemēram, nepieciešamo ekspertīžu veikšanai, starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanai u.c.

- ❖ Par uzraugošā prokurora atbildības palielināšanu vadošās lomas īstenošanai sarežģītu kriminālprocesu izmeklēšanā, iesaistoties jau agrīnā kriminālprocesa stadijā, sadarbībā ar izmeklētāju izlemjot par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, lietas virzību u.c. būtiskiem aspektiem

Ir vispārēji atzīts⁵⁶, ka no izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbības ir atkarīga kriminālprocesa virzība. Sevišķi liela nozīme šai sadarbībai ir sarežģītos gadījumos, par kādiem ir uzskatāmi kriminālprocesi par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Ir būtiski, lai izmeklētājs ar uzraugošo prokuroru laikus vienotos par izmeklēšanas virzienu, pierādāmo apstākļu kopumu, nepieciešamajiem pierādījumiem un izmeklēšanas darbībām.

Revīzijā piesaistīto ekspertu vērtējumā lielā daļā izvērtēto izbeigto kriminālprocesu (62%) ir konstatējams, ka tieši uzraugošā prokurora nepietiekama iesaiste un sadarbība ar izmeklētāju ir veicinājusi kriminālprocesa ieilgšanu vai izbeigšanu uz tā pamata, ka nav savākti pietiekami pierādījumi vai nav konstatējams noziedzīga nodarījuma sastāvs.

62% no revīzijā
izvērtētajiem izbeigtajiem
kriminālprocesiem
uzraugošā prokurora
nepietiekama iesaiste un
sadarbība ar izmeklētāju ir
veicinājusi kriminālprocesa
ieilgšanu vai izbeigšanu

Piemēram, eksperti savos vērtējumos par konstatēto konkrētos revīzijā izlasē iekļautajos kriminālprocesos norādījuši:

- tā kā izmeklēšana nav noritējusi raiti un savlaicīgi nav pieņemts savstarpēji saskaņots lēmums – izbeigt kriminālprocesu vai saukt pie kriminālatbildības, var tikai secināt, ka prokurora uzraudzība ir bijusi neaktīva un sadarbība ir bijusi nepietiekama;

- izmeklēšana nav uzskatāma par tādu, kas veikta mērķtiecīgi un bez vilcināšanās, un līdz ar to prokuroram bija pienākums savlaicīgāk sniegt prokurora norādījumus, lai izmeklēšana tiktu veikta mērķtiecīgi un bez vilcināšanās;

- iespējams, ka izmeklētājs nav bijis pietiekami pieredzējis un nav izpratis iespējamo turpmāko izmeklēšanas virzību [...]. Ja izmeklētāja tiešais priekšnieks vai uzraugošais prokurors būtu devis norādījumus, lietas materiālos būtu fiksētas kaut kādas darbības. No lietas materiāliem var redzēt, ka bija reāli pavedieni turpmākajām izmeklēšanas darbībām, taču izmeklēšana nav notikusi.

Revīzijā veiktās intervijas ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem un prokuroriem liecina, ka prokuroru vidū ir atšķirīga prakse un uzskati par prokurora iesaisti pirmstiesas izmeklēšanā uzraudzības ietvaros. Prokuroru īstenotās sadarbības formas, iesaistes pirmstiesas izmeklēšanā intensitāte un prasības ir dažādas. Lielākā daļa revīzijā intervēto izmeklētāju atzina, ka izmeklēšanu lielākoties veic pēc saviem ieskatiem un pie uzraugošā prokurora vēršas nepieciešamības gadījumā pēc savas iniciatīvas. Tādējādi kopumā starp uzraugošajiem prokuroriem un izmeklētājiem nav plaši attīstījusies un netiek uzskatīta par vispārēji piemērojamu prakse, ka izmeklēšana tiek veikta atbilstoši kopīgi izveidotam redzējumam par veicamo darbību apjomu un iegūstamo pierādījumu kopumu. Intervijās ar prokuroriem un izmeklētājiem novērots, ka bieži tiek uzskatīta par pieņemamu situācija, ka pirmstiesas kriminālprocess ieilgst gadiem un izmeklētāja un prokurora lielā noslodze vismaz daļēji ir attaisnojums šai situācijai.

Izlasē iekļautos
izbeigtajos
kriminālprocesos tikai
piektajā daļā gadījumu bija
konstatējama intensīva
izmeklēšana un pietiekami
ātra virzība
kriminālprocesa
pabeigšanai

No prokurora iesaistes pirmstiesas izmeklēšanā un sagatavotā pierādījumu kopuma un no tā, cik labi prokurors ir iedziļinājies un pārzina konkrētās lietas būtību, ir atkarīga apsūdzības kvalitāte un apsūdzības uzturēšana tiesā kopumā. No tā ir atkarīgs gan tiesvedības iznākums, gan arī iztiesāšanas ilgums, jo tiesā ir jāpārbauda visi prokurora norādītie pierādījumi, tajā skaitā arī tie, kuriem nav būtiskas nozīmes attiecībā uz lietā pierādāmajiem apstākļiem, nepieciešams arī aicināt uz tiesu virkni personu tādu liecību uzklausīšanai, kuras nav būtiskas vainas pierādīšanai, ir identiskas u.tml. Galīgais pierādīšanas pienākums ir prokuroram⁵⁷, turklāt tiesa ir ierobežota mainīt prokurora celtās un uzturētās apsūdzības saturu vai robežas.

Starptautiskās institūcijas (piemēram, ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas birojs, Starptautiskā prokuroru asociācija, Eiropas prokuroru konsultatīvā padome, OECD) ir uzsvērušas, ka uzraugošo prokuroru lielāka iesaistīšanās sākotnējā izmeklēšanas posmā nodrošina efektīvāku nepieciešamo pierādījumu iegūšanu un kriminālprocesa pirmstiesas izmeklēšanas stadijas pabeigšanu. Dažādās valstīs izmeklēšanas stadijā ir plašs prokuratūras līdzdalības spektrs, sākot no vispārējas neiesaistīšanās līdz aktīvai lomai kriminālizmeklēšanā un pat tās vadīšanai. Tomēr arvien pieaug tendence prokuroriem iesaistīties izmeklēšanas agrīnā stadijā, īpaši sarežģītu noziedzīgu nodarījumu gadījumos (piemēram, krāpšana vai korupcija). Pat valstīs, kur prokuroram nav formālas lomas izmeklēšanā, tiek izmantoti sadarbības mehānismi, kad izmeklēšanas stadijā policija vēršas pēc padoma prokuratūrā.

Valsts kontroles ieskatā izmeklēšanas veikšana pēc kopīga izmeklētāja un uzraugošā prokurora redzējuma, kas ir savstarpēji saskaņots un tiek aktualizēts visā izmeklēšanas gaitā, ļautu izvairīties no lieku izmeklēšanas darbību veikšanas un mazinātu daļas no izmeklēšanu kavējošajiem faktoriem ietekmi uz kriminālprocesa ilgumu, piemēram, laikus panākt vienošanos un rast risinājumus par pierādīšanas vai kvalifikācijas problēmām. Īpaši gadījumos, kad kriminālprocesi ir apjomīgi, specifiski vai sarežģīti.

Savukārt tāda sadarbība, ka uzraugošais prokurors iesaistās tikai tad, kad izmeklēšana tuvojas

noslēgumam vai izmeklētājs pats lūdz padomu, būtu piemērota standartizētu kriminālprocesu gadījumā, kad noteikta veida noziedzīgu nodarījumu izmeklēšanai ir skaidras veicamās darbības un iegūstamo pierādījumu kopums, un tas attiecīgi ir nostiprināts *vadlīnijās, pamatnostādņēs* vai cita veida dokumentos vienotas prakses ieviešanai. Tas nevarētu būt piemērots sadarbības veids gadījumā, ja nav ieviesta vienota izpratne par dažāda veida noziedzīgu nodarījumu finanšu un ekonomikas jomā izmeklēšanu, pierādāmo apstākļu kopumu un nepieciešamo minimālo pierādījumu apjomu.

Arī OECD iesaka standartizēt un vienkāršot procedūras t.s. vienkāršāko kriminālprocesu gadījumos; standartizācija attiecas uz kritēriju un darbību vienādošanu, kas jāpiemēro konkrētajos gadījumos

Lai efektīvizētu pirmstiesas kriminālprocesu, tajā skaitā efektīvāk izmantotu pieejamos prokuroru resursus, Valsts kontroles ieskatā būtu jāievieš vismaz divu veidu izmeklētāju un prokuroru sadarbības mehānismi:

- (1) sarežģītiem un valsts intereses būtiski skarošiem kriminālprocesiem, kā arī tādiem, kuri ir nozīmīga apjoma, uzraugošā prokurora iesaiste, izvērtējot un vienojoties par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, izmeklēšanas robežām, nepieciešamajiem pierādījumiem, pielietojamām metodēm u.c.;
- (2) vienkāršiem kriminālprocesiem, kuriem ir standartizēta izmeklēšana, zināmas sākotnējās izmeklēšanas darbības, nepieciešamie pierādījumi, pielietojamās pierādīšanas metodes, un nav nepieciešama tik cieša izmeklētāja un uzraugošā prokurora sadarbība.

Plašāk jautājums par Prokuratūras darba organizāciju, standartizētu procedūru ieviešanu un nepieciešamību meklēt iespējas kopējās krimināltiesiskās sistēmas noslodzes mazināšanai analizēts un Valsts kontroles ieteikumi sniegti revīzijas ziņojumā “Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?”.

Valsts kontrole iesaka – nepieciešams kriminālās justīcijas sistēmas ietvaros izvērtēt un rast Latvijas situācijai piemērotākos ilgtermiņā realizējamus risinājumus, kā atslogot krimināltiesisko sistēmu (piemēram, dekriminalizējot maznozīmīgus kriminālprocesus, vienkāršojot un standartizējot vienkāršākos kriminālprocesus u.c.), kā arī lemt par prokurora iesaisti un vadošās lomas īstenošanu sarežģītu kriminālprocesu izmeklēšanā, iesaistoties jau agrīnā kriminālprocesa stadijā, sadarbībā ar izmeklētāju izlemt par procesa veida izvēli, izmeklēšanas virzienu, lietas virzību u.c. būtiskiem aspektiem.

Valsts kontroles vērtējumā pieņemtajiem konceptuālajiem lēmumiem par krimināltiesiskās sistēmas turpmāko attīstību, piemēram, attiecībā uz kriminālprocesu par maznozīmīgiem noziedzīgiem nodarījumiem vienkāršošanu un standartizētu procedūru ieviešanu, prokurora atbildības palielināšanu sarežģīto un no valsts interešu viedokļa būtisko kriminālprocesu izmeklēšanai u.c., būtu jāseko kvalitatīvām un pārdomātām reformām Valsts policijā un Prokuratūrā, lai izvēlētos risinājumus ieviestu praksē. Valsts kontroles ieskatā efektīvai un mērķtiecīgai izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursu izlietošanai nepieciešamas izmeklēšanas iestādēm un Prokuratūrai kopēji noteiktas prioritātes un definēta rīcība, lai koncentrētu izmeklēšanas iestāžu un Prokuratūras resursus prioritāšu nodrošināšanai, tajā skaitā lai nodrošinātu ātrāku sadarbību ar citām institūcijām šādos kriminālprocesos, piemēram, nepieciešamo ekspertīžu veikšanai, starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanai u.c.

4. Par citiem nepieciešamajiem pasākumiem, lai procesa virzītāji dažādās kriminālprocesa stadijās varētu saņemt kvalificētu ‘tehnisku’ un konsultatīvu atbalstu

Būtisks risināmais jautājums, lai uzlabotu izmeklēšanas iestāžu spēju iespējami ātri un kvalitatīvi veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, ir rast risinājumus kvalitatīvai un ātrai kredītiestāžu sniegto kontu izrakstu, kā arī elektronisko sakaru komersantu sniegto datu apstrādei un analīzei. Izmeklētāji lielākoties paši pēc saviem ieskatiem, iespējām un izpratnes veic apjomīgu kredītiestāžu sniegto kontu izrakstu un elektronisko sakaru komersantu sniegto datu analīzi. Tas ne tikai paldzina kriminālprocesa norisi, bet rada risku arī nepietiekami kvalitatīvai datu analīzei, kas lielā daļā gadījumu ir būtisks un izšķirošs jautājums kriminālprocesā nozīmīgu apstākļu un personas vainas pierādīšanai.

Ne visos kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā ir nepieciešams iegūt un analizēt informāciju par finanšu plūsmām, darījumu un saistīto personu shēmām u.tml., tomēr daļā kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā tā ir neatņemama izmeklēšanas sastāvdaļa būtisku apstākļu noskaidrošanai un pierādījumu iegūšanai, tajā skaitā lai identificētu noziedzīgi iegūtus līdzekļus vai mantu un atklātu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizēšanu. Tam ir nepieciešams iegūt un analizēt kredītiestāžu sniegto informāciju un elektronisko sakaru komersantu sniegtos datus⁵⁸. Šāda veida informācijas analīzei izmeklētājam ir nepieciešams ieguldīt ļoti daudz laika un darba.

Lai gūtu izpratni par
specifiskiem finanšu,
ekonomikas, grāmatvedības
u.c. jautājumiem
kriminālprocesos, procesa
virzītājiem nepieciešams
kvalitatīvs konsultatīvais
atbalsts

Lai arī ir pieejami analītiķi (KNAB, VID Nodokļu un muitas policijā, Valsts policijā), tie nav pietiekamā skaitā un tiek piesaistīti tikai sarežģītākajos gadījumos. Turklāt pēc izmeklētāju veiktās informācijas analīzes to atkārtoti veic arī izmeklēšanu uzraugošais prokurors – daļa prokuroru tikai pārlicinoties par izmeklētāja norādīto informāciju par analīzes rezultātu (piem., konkrēti darījumi konkrētajos datumos ir konstatējami, summas atbilst u.tml.), bet daļa prokuroru veic atkārtotu analīzi, lai gūtu pārliecību, ka izmeklētājs visu ir pamanījis un nav konstatējama vēl kāda cita būtiska informācija u.tml.

Valsts kontroles vērtējumā ir nepieciešama ne tikai atbilstošu resursu piesaiste un sadarbības organizēšana starp izmeklētājiem, prokuroriem un speciālistiem (analītiķiem), bet arī atbilstošas kārtības noteikšana normatīvajā regulējumā, tajā skaitā attiecībā uz analīzes rezultātā sniegtā atzinuma izmantošanu pierādīšanā. Iespējams, šajā virzienā būtu attīstāma plašāka sadarbība ar Finanšu izlūkošanas dienestu, kas veic līdzīga rakstura analīzes, attiecīgi paplašinot Finanšu izlūkošanas dienesta kompetenci un palielinot šim nolūkam nepieciešamos resursus.

Proti, būtu nepieciešams rast risinājumu, lai minēto datu analīzei tiktu piesaistīti atbilstoši kvalificēti speciālisti ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā, kas labi spēj orientēties finanšu un darījumu plūsmās, identificēt komercpraksi neraksturīgu rīcību un aizdomīgus darījumus, saistītās personas u.tml. Turklāt, būtu nepieciešams rast risinājumus tam, ka šāds kvalificēts speciālists (analītiķis) veiktās analīzes rezultātā sagatavotu koncentrētā veidā būtiskos faktus un

sniedz eksperta atzinumam pielīdzināmu vai citāda veida dokumentu, kas būtu izmantojams pierādīšanai kriminālprocesā.

Saistībā ar kriminālprocesos nepieciešamās informācijas iegūšanu no elektronisko sakaru komersantiem konstatēta arī nepieciešamība izvērtēt iespējas noteikt garāku normatīvajā regulējumā paredzēto termiņu datu glabāšanai – 18 mēnešus elektronisko sakaru komersantiem ir pienākums saglabāt datus⁵⁹. Ņemot vērā to, ka visbiežāk kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā izmeklējamie notikumi ir notikuši pirms ilgāka laika, nereti praksē nav pietiekami ar minēto 18 mēnešu datu glabāšanas termiņu, kā rezultātā nav iespējams iegūt kriminālprocesa izmeklēšanā būtiskus datus.

Izvērtējot iespējas pagarināt paredzēto termiņu datu glabāšanai, būtiski ņemt vērā Tieslietu ministrijas norādīto attiecībā uz Eiropas Savienības Tiesas 2014.gada 8.aprīļa spriedumu apvienotajās lietās C-293/12 un C-594/12 *Digital Rights Ireland un Seitlinger*. No minētā sprieduma izriet pienākums dalībvalstīm izvērtēt savu nacionālo normatīvo aktu elektronisko komunikāciju pakalpojumu jomā atbilstību Direktīvas 2002/58/EK 15.panta 1.punktā ietvertajam pilnvarojumam (dalībvalstis var pieņemt tiesību aktus, paredzot datu saglabāšanu ierobežotā laikposmā, kas pamatots ar nepieciešamiem pasākumiem, lai garantētu valsts drošību, aizsardzību, sabiedrības drošību, izmeklēšanu un kriminālvajāšanu u.c.) un datu aizsardzības pamatprincipiem, tostarp, vērtēt to, vai nacionālās tiesību normas neaizskar tiesības uz personas datu aizsardzību un privātās dzīves neaizskaramību.

Vienlaikus būtu nepieciešams rast risinājumus arī kvalitatīva konsultatīvā atbalsta saņemšanai izmeklētājiem un prokuroriem par specifiskiem jautājumiem grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.c. jomā, kuru pareizai izprašanai un interpretācijai ir nozīme kriminālprocesā būtisku apstākļu noskaidrošanai. Šim nolūkam būtu nepieciešams veikt izvērtējumu, vai būtu pietiekami veidot konsultantu personālu centralizēti Prokuratūrā vai katrā izmeklēšanas iestādē, vai arī būtu iespējams izmantot citu institūciju resursus, nosakot tām papildu uzdevumu, piemēram, ekspertīžu iestādē, kas veic grāmatvedības ekspertīzes, kas šobrīd ir Valsts policijas Kriminālistikas pārvaldes kompetencē⁶⁰, kā arī – vai arī šādi pakalpojumi ir iegādājami ārpusvalsts jomā.

Kredītiestāžu kontu
izrakstus un elektronisko
sakaru komersantu sniegtos
datus izmeklētāji analizē
katrs pēc saviem ieskatiem,
iespējām un izpratnes

Tāpat arī tiesnešiem būtu nepieciešama iespēja saņemt profesionālu skaidrojumu specifisko jautājumu izprašanai, kad iztiesāšanā ir krimināllietas par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā. Kriminālprocesa likuma regulējums neparedz tiesai pēc savas iniciatīvas pieaicināt speciālistu skaidrojumu sniegšanai, tas ir iespējams vienīgi pēc prokurora kā apsūdzības uzturētāja vai aizstāvības pieteikuma.

Valsts kontroles ieskatā būtu izvērtējams jautājums par piemērotākajiem risinājumiem, piemēram, paredzot Kriminālprocesa likumā tiesai tiesības pēc savas iniciatīvas uzaicināt speciālistu skaidrojumu sniegšanai par konkrētiem jautājumiem (piemēram, atkarībā no jautājuma – dažādu valsts institūciju pārstāvjus) tiesas sēdē, tādējādi nodrošinot to, ka arī aizstāvība un prokurors ir informēti par uzdotajiem jautājumiem, to skaidrojumiem, un, iespējams, var uzdot precizējošus jautājumus. Iespējams, ir izvērtējams arī jautājums par skaidrojošu konsultāciju par

specifiskiem jautājumiem grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.tml. jomās pieejamību tiesnesim ārpus tiesas sēdes, paredzot tam īpašu kārtību.

Būtu izvērtējama arī iespēja paplašināt Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likumā⁶¹ paredzēto, ka Finanšu izlūkošanas dienests sniedz tā rīcībā esošo informāciju pēc izmeklēšanas iestāžu vai prokuratūras pieprasījuma kriminālprocesā nepieciešamo informāciju arī citos gadījumos. Piemēram, gadījumos, kad kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā, kas nav uzsākti pēc Finanšu izlūkošanas dienesta ziņojumiem, nepieciešama informācija par fizisku un juridisku personu ārvalstīs reģistrētiem banku kontiem, noslēgtajiem aizdevuma un ķīlas līgumiem u.c. Revīzijā intervijās ar izmeklētājiem iegūtā informācija liecina, ka izmeklēšanas iestādei šādas nepieciešamās informācijas iegūšana, izmantojot kriminālprocesā starptautiskās sadarbības mehānismus vispārējā kārtībā, ir ļoti laikietilpīga. Finanšu izlūkošanas dienesta sniegtā informācija ļautu iekonomēt laiku un citus resursus kriminālprocesā, jo tādējādi būtu iespējams uzreiz nosūtīt konkrētus pieprasījumus starptautiskās sadarbības mehānismu ietvaros nepieciešamās informācijas iegūšanai. Valsts kontroles ieskatā iespējas paplašināt to gadījumu loku, kad Finanšu izlūkošanas dienests sniedz nepieciešamo informāciju kriminālprocesā, būtu vērtējamas kopsakarā ar izvērtējumu par to, kuros gadījumos efektīvākais mehānisms kriminālprocesā nepieciešamās informācijas iegūšanai ir Finanšu izlūkošanas dienests vai izmeklēšanas iestādēm un Prokuratūrai pieejamie dažādi starptautiskās sadarbības mehānismi.

Pilnveidojama ir arī izmeklēšanas iestāžu savstarpējā sadarbība pieredzes apmaiņai, piemēram, par to, kā efektīvāk veikt finanšu izmeklēšanu, par dažādām starptautiskās sadarbības mehānismu iespējām, par metodēm, kā izmeklēt dažāda veida noziedzīgus nodarījumus finanšu un ekonomikas jomā, ņemot vērā straujo dažādu to izpausmju veidu attīstību u.c. Tas sekmētu kopējās izmeklēšanas iestāžu spējas ātrāk, produktīvāk un mērķtiecīgāk veikt izmeklēšanu kriminālprocesos par noziedzīgiem nodarījumiem finanšu un ekonomikas jomā.

Valsts kontrole iesaka –

nepieciešams izvērtēt un rast risinājumus kvalificētu konsultāciju un speciālistu atbalsta saņemšanai kriminālprocesos –

(1) kvalificētu speciālistu ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā piesaistei kriminālprocesos veicamajai datu analīzei (piemēram, paplašinot Finanšu izlūkošanas dienesta kompetenci u.c.);

(2) kārtības reglamentēšanai attiecībā uz sadarbību starp procesa virzītājiem (izmeklētājiem un prokuroriem) un speciālistiem (analītiķiem), kā arī analīzes rezultātā sniegtā speciālista (analītiķa) atzinuma izmantošanai pierādīšanā;

(3) tiesībsargsardzības iestāžu kapacitātes stiprināšanai – attīstot un specializējot personālu atbalsta sniegšanai izmeklētājiem vienkāršākajos gadījumos, kā arī tehnisko atbalsta rīku un vienotas metodikas analīzes veikšanai izmeklēšanas iestādēs ieviešanai;

(4) kvalitatīva konsultatīvā atbalsta saņemšanai izmeklētājiem un prokuroriem par specifiskiem jautājumiem grāmatvedības, finanšu, ekonomikas u.c. jomā, kad tas nepieciešams kriminālprocesā būtisku apstākļu noskaidrošanai;

(5) iespēju rašanai tiesnešiem pēc savas iniciatīvas saņemt profesionālu skaidrojumu par specifiskiem jautājumiem, kas risināmi to iztiesāšanā esošās lietās, un tam nepieciešamās kārtības reglamentēšanai;

(6) kā novērst problēmas, kas paildzina laiku starptautisko sadarbības mehānismu izmantošanai;

(7) savstarpējai iestāžu pieredzes apmaiņai par to, kā efektīvāk veikt finanšu izmeklēšanu, izmantojot dažādas datu analīzes metodes, starptautiskās sadarbības mehānismus u.c.

Nepieciešams izvērtēt iespēju pārskatīt (pagarināt) normatīvajā regulējumā⁶² paredzēto termiņu, kādā elektronisko sakaru komersantiem ir pienākums saglabāt datus.

Valsts kontroles vērtējumā kvalificēti speciālisti ar zināšanām finanšu un ekonomikas jomā, analītiķi krimināltiesiskajā sistēmā ir nepieciešami visos kriminālprocesa posmos, bet to pieejamība tirgū nav tik liela, lai iesaistītās institūcijas – Prokuratūra, KNAB, Valsts policija, VID Nodokļu un muitas policija, Finanšu izlūkošanas dienests, tiesas atsevišķi spētu attīstīt augsta līmeņa kompetenci. Tāpēc ir nepieciešams izvērtēt, kādi pasākumi ir īstenojami un kāda kompetence attīstāma centralizēti visu institūciju vajadzībām, un kāda papildu kapacitāte veidojama institūcijās individuāli.

Termini un skaidrojumi

Saīsinājums/termins	Skaidrojums
Prokuratūra	Latvijas Republikas Prokuratūra
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
OECD salīdzinošā izpēte	Starp Valsts kontroli un OECD noslēgtā līguma (Valsts kontrolē reģistrēts 24.07.2020. ar Nr. 3.7.5.2/31) ietvaros sagatavotais salīdzinošais pētījums: Prokuratūras darbība Latvijā (<i>OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study</i>)
ANO	Apvienoto Nāciju Organizācija
<i>Moneyval</i>	Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas ekspertu komiteja
KNAB	Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs
ENAP	Valsts policijas Galvenās kriminālpolicijas pārvaldes Ekonomisko noziegumu apkarošanas pārvalde
Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes 3.birojs	Valsts policijas Rīgas reģiona pārvaldes Kriminālpolicijas pārvaldes 3.birojs
VID Nodokļu un muitas policija	Valsts ieņēmumu dienesta Nodokļu un muitas policija

Atsauces

¹ Valsts kontroles 2017.gada 20.septembra lietderības revīzijas Nr.2.4.1-6/2016 ziņojums “Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā”, <https://www.lrvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslegtas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>.

² Valsts kontroles 2017.gada 10.oktobra vēstules Nr.8.-23.1e/768, Nr.8.-2.3.1e/770, 2018.gada 30.oktobra vēstule Nr. 8.-3.5.41e/221 un 2019.gada 12.februāra vēstule Nr. 8.2.31e/149.

³ Nacionālās drošības koncepcija (apstiprināta Saeimas 26.09.2019.gada sēdē), pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/309647-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu>.

⁴ Informatīvais ziņojums “Par nepieciešamību īstenot revīziju par faktoriem, kas ietekmē efektīvu kriminālprocesu par noziedzīgiem nodarījumiem ekonomikas un finanšu jomā izmeklēšanu un iztiesāšanu” (izskatīts Ministru kabineta 2019.gada 25.jūnija sēdē (prot. Nr.30 33.§)).

⁵ Revīzijā veiktā kriminālprocesu analīze, ekspertu veiktais izvērtējums par izlasē iekļautajiem izbeigtajiem kriminālprocesiem, to izmeklēšanas ilgumu, intensitāti un iecilšanas iemesliem, kā arī intervijās ar izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem un prokuroriem iegūtā informācija.

⁶ Kriminālprocesa likuma 126.panta otrā daļa, 42.pants, 43.pants

⁷ Kriminālprocesa likuma 455.panta trešā daļa

⁸ Senāta Administratīvo lietu departamenta 2019.gada 13.marta spriedums lietā Nr. A420136217, SKA-442/2019

⁹ Skatīt, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2013.gada 26.marta lēmumu lietā SKK –3/2013 (krimināllieta Nr. 11250007609).

¹⁰ Revīzijā tika veiktas intervijas ar revīzijas izlasē iekļauto 43 kriminālprocesu, kas ir pirmstiesas kriminālprocesa stadijā, izmeklētājiem, to tiešajiem priekšniekiem, uzraugošajiem prokuroriem, kā arī ar 27 kriminālprocesu, kas ir iztiesāšanas stadijā, tiesnešiem un prokuroriem, kas uztur apsūdzību tiesā. Intervijas veiktas ar mērķi identificēt un apkopot pirmstiesas kriminālprocesu un iztiesāšanu kavējošos un paildzinošos faktorus, praksē konstatējamās Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma normu piemērošanas problēmas, atšķirīgas interpretācijas iespējas un iespējamās nepilnības u.c.

¹¹ Pamatojoties uz revīzijā tiesību normu piemērotāju, tiesību zinātnieku apkopotajiem viedokļiem, visbiežāk norādītie Krimināllikuma panti, par kuru piemērošanu nav vienprātības, pietiekamas skaidrības un praksē rodas problēmas, ir 177.,179.,193.,193.¹, 195., 195.¹, 215., 218., 288.², 288.³, 288.⁴, 317., 318., 319., 325.pants.

¹² Saskaņā ar Iekšlietu ministrijas Informācijas centra publiskotajiem statistikas datiem par valstī reģistrētajiem noziedzīgiem nodarījumiem 2017.-2019.gadā neviens vai ļoti maz ir reģistrēti noziedzīgi nodarījumi finanšu un ekonomikas jomā, kas paredzēti Krimināllikuma 198., 199., 205., 325., 326., 326.¹pantā. Statistikas dati pieejami: <https://www.ic.iem.gov.lv/lv/kriminala-statistika>

¹³ Latvijas Republikas Prokuratūras publicētais Pārskats par noziedzības stāvokli valstī un prokuratūras darbu 2019.gadā. Pieejams: <http://www.prokuratūra.gov.lv/lv/noderigi/gada-parskati>

¹⁴ Kriminālprocesa likuma 421.pants

¹⁵ Skatīt, piemēram, Liholaja V. Vienveidīgas krimināltiesību normu izpratnes nodrošināšanas iespējas un tiesu loma tajā. Augstākās Tiesas judikatūra un tās loma tiesiskās domas attīstībā Latvijā. Konference 15.10.2010. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens. Nr.1/2010 novembris

¹⁶ Kriminālprocesa likuma 124.panta piektā daļa.

¹⁷ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K. Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums)

par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību

¹⁸ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K. Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību.

¹⁹ Skatīt, piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2012. gada 4.jūnija lēmumu lietā SKK –8/2012 (Krimināllieta Nr. 15890002505)

²⁰ Kriminālprocesa likuma 42., 43., 59.pants, 126. panta otrā daļa; Kriminālprocesa likuma komentāri. A. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2019, 426.lpp.

²¹ Skatīt, piemēram, Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas Kukuļošanas apkarošanas starptautiskajos biznesa darījumos darba grupas 2.fāzes Latvijas novērtējuma 2017.gada 7.decembra ziņojumu, Eiropas Padomes Moneyval komitejas 2018.gada 4.jūlija plenārsēdē apstiprināto 5.kārtas ziņojumu par Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma novēršanas sistēmas efektivitāti.

²² Saskaņā ar Ministru kabineta 2017.gada 16.augusta noteikumu Nr. 474 “Tieslietu ministrijas nolikums” 4.1.1., 4.1.2. apakšpunktiem izstrādā, organizē un koordinē politiku krimināltiesību jomā, kā arī tiesu sistēmā un rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu administrēšanā

²³ Saskaņā ar Ministru kabineta 2020.gada 22.septembra noteikumu Nr. 589 “Iekšlietu ministrijas nolikums” 4.1.3.apakšpunktu izstrādā, organizē un koordinē politiku noziedzības novēršanas un apkarošanas jomā

²⁴ Kriminālprocesa likums, 433.pants.

²⁵ Kriminālprocesa likums, 433.pants.

²⁶ Kriminālprocesa likuma 437.panta pirmā daļa.

²⁷ Kriminālprocesa likuma 6.pants.

²⁸ Likums "Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Pretkorupcijas konvenciju" <https://likumi.lv/ta/id/122436>

- ²⁹ Ģenerālprokuratūras Krimināltiesiskā departamenta Sevišķi svarīgu lietu izmeklēšanas nodaļas virsprokurora M.Lejas priekšlikumi.
- ³⁰ Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumu Nr. 560 "Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība", 3. punkts. <https://likumi.lv/ta/id/301438#p3>
- ³¹ Kriminālprocesa likuma 6.pants.
- ³² Kriminālprocesa likuma 379.panta pirmās daļas 1., 4.punkts, 392.panta otrā daļa.
- ³³ Kriminālprocesa likuma 400.pants
- ³⁴ Valsts kontroles lietderības revīzijas "Pirmstiesas izmeklēšanas efektivitāte Valsts policijā" 2017.gada 20.septembra ziņojums, pieejams: <https://rvk.gov.lv/lv/revizijas/revizijas/noslektas-revizijas/pirmstiesas-izmeklesanas-efektivitate-valsts-policija>
- ³⁵ Kriminālprocesa likuma 400.pants.
- ³⁶ Revīzijā piesaistīto ekspertu – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. Ā. Meikališas un prof. K. Stradas-Rozenbergas atzinums par kriminālprocesu Nr. 11514003717.
- ³⁷ Revīzijā piesaistītā eksperta A.Voroņko atzinums par kriminālprocesu Nr. 11094043514.
- ³⁸ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes prof. K.Strada-Rozenberga. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par Kriminālprocesa regulējuma pietiekamību un skaidrību attiecībā uz pierādīšanas standartu un pierādījumu pietiekamību, 27.-32.lpp.
- ³⁹ Kriminālprocesa likuma 125.panta trešā daļa.
- ⁴⁰ Kriminālprocesa likuma 124.panta sestā daļa, 126.panta 3¹.daļa.
- ⁴¹ Kriminālprocesa likuma 125.panta trešā daļa.
- ⁴² Kriminālprocesa likuma 124.panta sestā daļa, 126.panta 3¹.daļa.
- ⁴³ Revīzijā intervijās ar tiesnešiem iegūtā informācija, kā arī uz to norādījuši tiesību zinātnieki, skatīt, piemēram: Liholaja V. Noziedzīgu nodarījumu kvalifikācija un tiesības uz taisnīgu tiesu. Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_05_Liholaja.pdf
- ⁴⁴ (Likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" ((Nr. 555/Lp13), atbalstīts 2020.gada 19.novembra Saeimas sēdē) 18.pants) Kriminālprocesa likuma 489.pants (redakcijā, kas stājas spēkā 2021.gada 1.janvārī).
- ⁴⁵ Kriminālprocesa likuma 449.panta trešā daļa.
- ⁴⁶ Kriminālprocesa likuma 501.pants.
- ⁴⁷ Likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (pieņemts 2020.gada 19.novembrī, likums stājas spēkā 2021.gada 1.janvārī) 18.pants, kas paredz izteikt jaunā redakcijā Kriminālprocesa likuma 489.pantu.
- ⁴⁸ Kriminālprocesa likuma 449.pants
- ⁴⁹ Kriminālprocesa likuma 501.pants.
- ⁵⁰ Kriminālprocesa likuma 449.pants
- ⁵¹ Rīgas Stradiņa universitātes asoc.prof. Dr iur. U. Ķinis. Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā).
- ⁵² Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes lekt. G.Kūtris. Eksperta viedoklis (kopsavilkums) par kriminālprocesa normatīvajā regulējumā paredzēto tiesību uz aizstāvību realizācijas iespējām. Rīgas Stradiņa universitātes asoc.prof. Dr iur. U. Ķinis. Par eksperta pakalpojuma sniegšanu uzņēmējdarbības, konkurences un labas pārvaldības jomā, valsts un pašvaldību kapitālsabiedrību darbībā, nozares politikas jomā (Ekonomikas un finanšu noziedzīgu nodarījumu jomā).
- ⁵³ Kriminālprocesa likuma 368.pants.
- ⁵⁴ Revīzijas ietvaros sagatavotais atsevišķais revīzijas ziņojums "Vai Latvijas Republikas Prokuratūras darbībā ir nepieciešami uzlabojumi?" atbilstoši revīzijā atvērtajam apakšuzdevumam "Valsts budžeta līdzekļu izlietošanas efektivitāte Latvijas Republikas Prokuratūras funkciju izpildē" (pamatojoties uz Valsts kontroles 2019.gada darba plānu un Otrā revīzijas departamenta 2019.gada 15.augusta revīzijas grafikam Nr. 2.4.1-34/2019 atvērto papildgrafiku), kura mērķis ir pārliecināties, vai Prokuratūras darbību tai noteikto funkciju izpildē ir iespējams uzlabot, un atbilstoši tam.
- ⁵⁵ OECD Performance of the Prosecution Services in Latvia: A Comparative Study
- ⁵⁶ Skatīt, piemēram, ANO Narkotiku un noziedzības apkarošanas biroja (UNODC) un Starptautiskās prokuroru asociācijas 2014.gadā kopīgi apstiprinātajās vadlīnijās "Prokuroru statuss un loma" 55.lpp, https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/HB_role_and_status_prosecutors_14-05222_Ebook.pdf; Eiropas prokuroru konsultatīvās padome (CCPE) darba grupas ietvaros Strasbūrā, 2015.gada 20.novembrī pieņēma viedokli Nr.10 (2015) par prokurora lomu kriminālizmeklēšanā.
- ⁵⁷ Kriminālprocesa likuma komentāri. A. daļa. Latvijas Vēstnesis, 2019, 426.lpp.
- ⁵⁸ Saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 121.panta piekto daļu, 192.pantu, Kredītiestāžu likuma 63.panta pirmās daļas 4.punktu, Elektronisko sakaru likuma 19.panta pirmās daļas 11.punktu, 71.¹panta pirmo daļu.
- ⁵⁹ Elektronisko sakaru likuma 19.panta pirmās daļas 11.punkts, 71.¹panta pirmā daļa.
- ⁶⁰ Ministru kabineta 2016.gada 20.decembra noteikumi Nr. 835 "Noteikumi par tiesu ekspertīžu iestāžu sarakstu un tiesu ekspertu specialitāšu klasifikatoru".
- ⁶¹ Noziedzīgi iegūto līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma 56.panta 1.daļa.
- ⁶² Elektronisko sakaru likuma 19.panta pirmās daļas 11.punkts, 71.¹panta pirmā daļa.